

คำนำ

“น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย” เป็นชื่อคอลัมน์บทความพิเศษ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ทุกวันจันทร์ ในช่วงปี พ.ศ. 2552-2554 เป็นช่องทางหนึ่งที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกรมชลประทานในทุกมิติ ด้วยการนำเสนอสาระ ความรู้ ข้อมูล เชิงวิเคราะห์ ผ่านลักษณะงานเขียนที่เป็นเทคนิค สไตลส์คอลัมน์นิสต์ มีมุมมองในเชิงวิเคราะห์ อย่างเป็นเหตุเป็นผล มีการหยิบฉวยสถานการณ์วิกฤติมาวิเคราะห์ การนำเสนอประเด็นล่วงหน้าก่อนเหตุการณ์เพื่อสร้างความตระหนักรู้ ตลอดจนการนำเสนออวาระพิเศษและโครงการที่เกี่ยวข้อง อธิบายสร้างความรู้ ความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มเป้าหมายที่เชื่อมโยงกับหน่วยงานอย่างทันเหตุการณ์

การจัดทำหนังสือเล่มนี้ เป็นการรวบรวมบทความที่นำเสนอไปแล้ว เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ให้ผู้อ่านได้รับรู้ และเข้าใจในภารกิจของกรมชลประทานมากยิ่งขึ้น โดยมีกรอบความคิดที่เชื่อมโยงบทบาทน้ำและบทบาทกรมชลประทานผ่านเรื่องราวต่างๆ แบ่งเป็น ในด้านสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับการพัฒนาแหล่งน้ำ โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำที่สำคัญของรัฐ น้ำในฐานะปัจจัยการผลิตอาหารที่สำคัญของประเทศไทยและครัวโลก สถานการณ์วิกฤติจากภัยธรรมชาติ ทั้งน้ำท่วม น้ำแล้ง แผ่นดินไหว ฯลฯ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านจะได้รับความรู้พร้อมสาระประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้เหมือนเช่นผู้อ่านที่เคยซึมซับจากคอลัมน์นี้ทางหนังสือพิมพ์ฉบับจริงกันมาแล้ว

กลุ่มประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

สถาบันพระมหากษัตริย์ไทยกับการพัฒนาแหล่งน้ำ

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย
 ชื่อเรื่อง น้ำกับป่า สาแทรกเดียวกัน
 สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน
 วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 8 สิงหาคม 2554

น้ำกับป่า สาแทรกเดียวกัน

คนไทยยุคนี้ไม่น้อยน่าจะรู้จัก และได้เห็นตาน้ำ

ตาน้ำเป็นศัพท์แสงชาวบ้าน เปรียบเสมือนดวงตาของน้ำก็ได้ หรือเป็นตัวส่งให้ก่อกำเนิดสิ่งใหม่อย่างอื่น เช่น ตาดอกของต้นไม้ ที่พร้อมพัฒนาเป็นดอกหรือใบอ่อน ตาน้ำก็จะพัฒนาตัวเองเป็นแหล่งน้ำต่อไป

บนเทือกเขาสูง สภาพป่าสมบูรณ์ เบื้องล่างลึกลงไปของผืนดินบริเวณนั้น เป็นแหล่งเก็บกักน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ โดยมีตาน้ำจำนวนมาก ทำหน้าที่คอยปลดปล่อยหยดน้ำออกมา ทีละน้อยๆ คล้ายก๊อกน้ำประปาปิดไม่สนิท สะสมจนเป็นแอ่งน้ำหรือวังน้ำ เมื่อปริมาณมากเข้าก็จะไหลลงสู่พื้นที่ต่ำกว่า กระทั่งไหลลงโตรก ผาชัน ก็เป็นน้ำตก เป็นธารน้ำไหลลงสู่เบื้องล่าง

หลายลำธารรวมกันก็กลายเป็นลำน้ำ หลายลำน้ำมาบรรจบกัน กลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ไหลลงไปเรื่อยๆ จนออกสู่ทะเล

เทือกเขาสูงและป่าไม้ จึงมีความสำคัญยิ่งในฐานะแหล่งเก็บกักน้ำธรรมชาติจากน้ำฝนที่ตกลงมากระทบเรือนยอดไม้ แล้วค่อยไหลลงสู่พื้นล่าง ส่วนจะเก็บน้ำได้มากน้อยเพียงใดขึ้นกับสภาพป่าและดิน ถ้าเป็นป่าดิบเขาจะเก็บกักน้ำได้มากกว่าป่าเบญจพรรณ แล้วยังมีโอกาสที่ฝนตกมากกว่า เช่นเดียวกับคุณภาพน้ำ น้ำจากภูเขาหินแกรนิตก็จะบริสุทธิ์กว่าน้ำจากภูเขาหินปูน

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถจึงทรงเปรียบเปรยว่า **หากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นน้ำ พระองค์ก็จะเป็นป่า** มีความหมายว่า ป่าจะเป็นตัวช่วยซึมซับเก็บกักน้ำตามธรรมชาติ ช่วยให้เรามีน้ำตลอดเวลา ป่ากับน้ำจึงเป็นสองแรงขับเคลื่อนเกื้อกูลกัน และสร้างสรรค์ประโยชน์อันต่อต่อวิถีชีวิตคนไทย

พระองค์จึงทรงเฝ้าฯยืนเฝ้าอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะในวันเฉลิมพระชนมพรรษา 12 สิงหาคม ของทุกปี ทรงเรียกร้องให้ราษฎร และเจ้าหน้าที่รัฐ ตระหนักและช่วยกันรักษาป่าต้นน้ำลำธาร เพราะไม่มี ป่าก็ไม่มีน้ำ คนไทยทั้งประเทศจะพากันเดือดร้อนถ้วนหน้า

พื้นที่ป่าวังน้ำเขียว ป่าทับลาน ป่าเขาใหญ่ และสารพัดป่า ที่ตกเป็นข่าวถูกบุกรุก เพื่อสร้าง รีสอร์ท โรงแรม กระทั่งพื้นที่เพาะปลูก จึงเป็นการทำลายป่าต้นน้ำ ทำร้ายตัวเองในอันที่จะลดความสมบูรณ์ของแหล่งเก็บกักน้ำธรรมชาติ ซ้ำยังมีโอกาสที่จะทำให้ดินถล่มสร้างความเสียหายแก่ชีวิต และทรัพย์สิน

นอกจากแหล่งเก็บกักน้ำธรรมชาติอย่างป่าต้นน้ำแล้ว ยังต้องมีแหล่งเก็บกักน้ำโดยฝีมือมนุษย์ คอยช่วยประคับประคอง ส่วนหนึ่งรับน้ำฝนโดยตรง อีกส่วนหนึ่งรับน้ำส่วนเกินจากป่าควบคู่ไปด้วย อาทิ อ่างเก็บน้ำ ฝาย สระน้ำ รวมถึงพื้นที่แก้มลิง พื้นที่ลุ่มต่ำ เพื่อช่วยบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพในยามที่ธรรมชาติไม่เป็นใจ ทั้งในฤดูฝน และฤดูแล้ง

อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ อันเป็นนามพระราชทาน ก็เป็นแหล่งเก็บกักน้ำที่มีศักยภาพในลุ่มน้ำน่าน ช่วยให้พื้นที่การเกษตรนับล้านไร่มีน้ำเพาะปลูก และยังพัฒนาขยายโครงข่ายแม่น้ำน่านเป็น **เขื่อนทดน้ำนเรศวร** จ.พิษณุโลก และ **เขื่อนทดน้ำผาจุ** จ.อุตรดิตถ์ ที่กำลังก่อสร้าง โดยมีเป้าหมายสุดท้ายเป็นเขื่อนทดน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำน่านทั้งหมด

ป่ากับน้ำ จึงเป็นหนึ่งเดียวกัน ภายใต้อาณาเขตเดียวกัน ด้านหนึ่งจำเป็นต้องอนุรักษ์อีกด้านจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่อย่างเหมาะสม เพื่อประโยชน์สุขยั่งยืนอย่างแท้จริง

ชลาลัย สมบูรณ์

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง อุข้าว อุน้ำ ในวิถีจักรวาล

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ ที่ 6 เมษายน 2552

อุข้าว อุน้ำ ในวิถีจักรวาล

การดำรงสภาพการเป็นอุข้าว อุน้ำ ของประเทศ นับแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ นั้น น่าจะไม่ราบรื่นนัก ด้วยเงื่อนไขปัจจัยที่แตกต่าง และแปรเปลี่ยน

การติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ เป็นเหตุผลสำคัญทำให้สินค้าเกษตรไทยได้รับการอุ้มชูส่งเสริมการผลิตมากขึ้น ทั้งข้าว น้ำตาล พริกไทย

ที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยาครอบคลุมพื้นที่ภาคกลางหลายจังหวัด เป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญตั้งแต่โบราณ กระนั้นก็ปลูกได้ในขอบเขตจำกัด เฉพาะบริเวณใกล้สองฝั่งแม่น้ำ หรือลำคลอง แม้มีการขุดคลองส่งน้ำเข้าพื้นที่เพาะปลูก ก็ต้องรอน้ำขึ้นจากแม่น้ำเท่านั้น

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นับแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ปฐมบรมราชวงศ์จักรี การพัฒนาแหล่งน้ำยังจำกัด ด้วยเหตุมีการย้ายเมืองหลวงมาที่กรุงเทพฯ และยังเผชิญศึกสงครามกับพม่า ส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์จากน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การคมนาคมขนส่ง และเป็นคูเมืองป้องกันพระนคร

มีการขุดคลองในรัชสมัยต่อมา ทั้งเพื่อการขนส่งสินค้า การเพาะปลูก จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 มีการขุดคลองขยายอาณาเขตพระนคร เนื่องจากประชากรมากขึ้น พร้อมๆ ขยายพื้นที่ทำนา ถึงกระนั้นผลผลิตข้าวไม่ได้เพิ่มมากนัก

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีทั้งการขุดคลองใหม่ขึ้นมากมาย พร้อมทั้งขุดลอกคลองเก่าที่ตื้นเขิน และวางระบบการพัฒนาแหล่งน้ำที่ถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างจริงจัง และกระจายประโยชน์จากแหล่งน้ำไปสู่ราษฎรมากขึ้น 6

ที่สำคัญได้ทรงวางรากฐานงานด้านการชลประทาน ด้วยการจัดตั้ง**กรมคลอง** หรือ **กรมชลประทาน** ซึ่งมีบทบาทอย่างมากในปัจจุบัน

เชื่อมต่อกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 อาจเรียกได้ว่ามี**การกำหนด ยุทธศาสตร์ข้าวของประเทศ** โดยรายงานของผู้เชี่ยวชาญชาวอังกฤษ ระบุว่าหากจะให้ไทยเป็นแหล่งปลูกข้าวสำคัญของโลก ก็ต้องพัฒนาระบบชลประทานที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ

เขื่อนพระราม 6 ถือเป็นโครงการชลประทานตามหลักวิศวกรรมแห่งแรกของประเทศไทยถือกำเนิดในรัชกาลนี้ และก่อให้เกิดโครงการต่อเนื่องอีกมากมายในรัชสมัยต่อมา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยส่งข้าวออกมากเป็นอันดับ 1 ของโลกติดต่อกันมากกว่า 10 ปี เพราะทรงตระหนักถึงความสำคัญของน้ำ และพระราชทานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า 3,000 โครงการ มีทั้งการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก กระจายสร้างความอยู่ดีกินดีให้ราษฎรไปทั่วประเทศ

วันจักรี 6 เมษายนของทุกปี นอกจากการรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และมหาจักรีบรมวงศ์แล้ว ยังมีเรื่องราวเหล่านี้ให้ระลึกถึงอยู่ด้วย

ชลาลัย สมภารมี7

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ผนหลวง ย้ำใจผูกพันยามแล้ง

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 14 มีนาคม 2554

ผนหลวง ย้ำใจผูกพันยามแล้ง

นิยามช่วงฤดูแล้งของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กำหนดช่วงเวลาเอาไว้ระหว่าง 1 พฤศจิกายน - 30 เมษายน ของทุกปี หากแต่ปีนี้ฤดูแล้งล่าออกไป เนื่องจากความผันผวนของสภาพภูมิอากาศในช่วงปลายปี 2553 ที่ผ่านมา มีฝนตกหนัก จนเกิดภาวะน้ำท่วมใหญ่กระจายในพื้นที่หลายจังหวัด

หลายคนแปลกใจว่า น้ำเพิ่งท่วมมาหยกๆ เหตุใดบางพื้นที่เกิดภาวะขาดแคลนน้ำอย่างรวดเร็ว ซึ่งกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศพื้นที่ประสบภัยแล้งมากกว่า 30 จังหวัดแล้วจึงดูขัดแย้งชอบกอลอยู่

ความจริงของฤดูกาล **ชื่อฤดูแล้งก็เป็นเครื่องบ่งชี้ว่า...แล้ง** ยิ่งเป็นพื้นที่นอกเขตชลประทานไม่มีแหล่งเก็บกักน้ำด้วยแล้ว ภาวะความแห้งแล้งก็ตัวเห็นได้ชัดเจน ชนิดแล้งเป็นแล้ง อากาศขาดแคลนน้ำจะรุนแรงยิ่ง เทียบกับในพื้นที่ชลประทานก็ใช้ว่าจะไม่แล้งเป็นแต่ว่ามีแหล่งน้ำต้นทุนคอยสนับสนุน ทำให้ภาวะขาดแคลนน้ำไม่รุนแรงเกินไป ความแตกต่างอยู่ตรงนี้

ในอดีตการเพาะปลูกกระทำตามช่วงฤดูกาล หน้าฝนชวานาก็ทำนาปลูกข้าวซึ่งเป็นพืชต้องการใช้น้ำมาก หน้าแล้งน้ำทำไม่ค่อยมี ก็หันไปปลูกพืชไร่อื่นที่ใช้น้ำน้อยแทน เป็นวัฏจักรการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ จนเมื่อชวานาปรับเปลี่ยนจากทำนาปีละครั้งเป็น 2-3 ครั้ง พร้อมทั้งเลิกปลูกพืชไร่ ความต้องการใช้น้ำก็เพิ่มพูนมากขึ้นแทบเท่าทวีคูณ ผืนภฏธรรมชาติไป

สถานการณ์เช่นนี้ ข้ำเติมภาวะแล้งให้หนักหนายิ่งกว่าเดิม แม้กระทั่งในพื้นที่ชลประทานก็ย้งต้องบริหารจัดการน้ำแบบระมัดระวังเต็มที่ หนักเข้าต้องขอให้ลดการทำนาปีละไม่เกิน 2 ครั้ง สลับ หรือ คั่นด้วยพืชไร่ หรือลดจ่ายน้ำในบางพื้นที่ที่มีน้ำต้นทุนต่ำจนถึงขั้นที่กระทรวงเกษตรฯ ต้องหาวิธีการจัดระบบปลูกข้าวให้สอดคล้องกับสภาพที่เปลี่ยนแปลงใหม่

ด้วยสายพระเนตรยาวไกล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาค้นคว้าทดลองทำฝนเทียมอย่างต่อเนื่องจริงจัง เพื่อรองรับสถานการณ์ความแห้งแล้ง ที่นับวันรุนแรงยิ่งขึ้นจนถึงขณะนี้เป็นที่ประจักษ์ชัดในมวลหมู่ราษฎร และหน่วยงานอย่างกรมชลประทานว่า **ฝนหลวงเป็นทางออกหนึ่งในยามที่ประเทศเผชิญหน้ากับพิบัติภัยธรรมชาติ**

แม้เป้าหมายหลักของฝนหลวง คือการทำให้ฝนตกเหนืออ่างเก็บน้ำ เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำใน อ่างเก็บน้ำ ในความเป็นจริง ยังมีปัจจัยธรรมชาติบางอย่างที่ไม่อาจควบคุมได้ทั้งหมดบางครั้งฝนอาจตกท้ายเขื่อน ถึงกระนั้นฝนหลวงก็ได้ช่วยสร้างความชุ่มฉ่ำให้ผืนดินและพืชที่กำลังขาดน้ำให้อยู่รอดอย่างน้อยก็อีกระยะหนึ่งตลอดจนลดฝุ่นหมอกควันจากปัญหาไฟป่า

สำหรับเกษตรกรไทย ฝนหลวงยังมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ของความหวัง และกำลังใจให้พวกเขาลุกขึ้นหยัดยืนขึ้นมา ท่ามกลางสภาพความยากลำบาก

ลำพังพระราชพิธีพืชมงคล จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ที่ได้รับการฟื้นฟูโดยพระมหากษัตริย์ไทย ในยุครัตนโกสินทร์ ก็ถือเป็นการสร้างขวัญ บำรุงใจให้แก่เกษตรกรไทยก่อนเข้าสู่ฤดูปลูกข้าวเป็นอย่างมาก ผ่านคำทำนายฝนฟ้า ผลผลิต และการแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผ่านพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ทั้งพุทธ และพราหมณ์มาแล้ว

ฝนหลวง จึงเป็นเครื่องตอกย้ำถึงความผูกพันระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับเกษตรกรไทย อย่างไม่เสื่อมคลาย

ชลาลัย สมภารมี๑

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ป่า คือน้ำ คือชีวิต

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 10 สิงหาคม 2552

ป่า คือน้ำ คือชีวิต

“การที่ข้าพเจ้าเตือนให้คนไทยรักษาป่า ไม่ใช่จะเห็นป่าสำคัญกว่าคน แต่ให้รักษาป่าสำหรับเก็บน้ำจืดเพื่อคน เพราะน้ำมีความสำคัญยิ่งต่อชีวิตมนุษย์ ข้าพเจ้าจึงวิงวอนให้คนไทยช่วยกันรักษาป่า”

ความตอนหนึ่งของพระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สะท้อนให้เห็นถึงความห่วงใยของพระองค์ที่มีต่อราษฎร สอดรับเป็นห่วงทำนองเดียวกับพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ว่า **“น้ำคือชีวิต”**

สมเด็จพระนางเจ้าฯ เสด็จพระราชดำเนิน พร้อมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่างๆ ทุกภาคของประเทศไทยเป็นเวลายาวนาน ทรงเห็นปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าไม้ที่ส่งผลกระทบต่อราษฎรบ่อยครั้งที่พระองค์ทรงเรียกร้องให้ทุกฝ่ายช่วยกันรักษาป่า หยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่า เพราะป่ามีความหมายรวมถึงสรรพชีวิตเช่นกัน

“เราต้องเข้าใจให้ลึกซึ้งว่า ทรัพยากรป่าไม้นั้นสำคัญต่อพวกเรามาก โดยเฉพาะป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่ให้ความชุ่มชื้นต่อแผ่นดิน และป่าไม้ต้องมีสัตว์เพื่อการขยายพันธุ์และสร้างความสมดุลให้แก่ธรรมชาติ ส่วนสัตว์ป่านั้นก็ต้องมีแหล่งอาหาร และที่อยู่อาศัยจึงกล่าวได้ว่ามนุษย์ ป่าไม้ และสัตว์ป่า มีความสัมพันธ์กันอย่างละเอียดลึกซึ้งจนไม่สามารถจะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดได้”

ในเขตหนาว น้ำถือน้ำเกิดจากการละลายของหิมะที่ปกคลุมภูเขา แต่ในเขตร้อนอย่างประเทศไทย ผืนป่าจะทำหน้าที่อุ้มน้ำ และค่อยๆ ปลดปล่อยซึมน้ำไหลออกมา นอกจากเกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษย์แล้ว ยังเกี่ยวเนื่องถึงสรรพสัตว์อีกด้วย ไม่ต่างจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มีพระราชดำริสร้างแหล่งน้ำเพื่อราษฎรแล้ว ทรงมุ่งหวังให้เป็นแหล่งน้ำสำหรับฝูงสัตว์ป่าด้วย14

นอกจากทรงเรียกร้องให้รักษาป่าแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังทรงหาวิธีให้ราษฎรในพื้นที่
แห้งแล้งปลูกป่า เพื่อคืนความสมบูรณ์ให้แก่แผ่นดิน ดังเช่นโครงการป่ารักษ์น้ำ ซึ่งนำร่องเป็นแห่งแรกบริเวณเชิงภูผา
เหล็ก ติดกับอ่างเก็บน้ำคำจวงในพื้นที่ ต.ส่องดาว อ.ส่องดาว จ.สกลนคร ความสำเร็จของโครงการแห่งนี้ขยายผล
ไปสู่พื้นที่อื่นๆ ตามมาอีกหลายแห่ง

แม้ว่า เสียงเรียกร้องอนุรักษ์ป่าของพระองค์จะไม่ได้รับการสนองตอบอย่างจริงจังนักแต่อีกด้านหนึ่งก็มีเสียง
ขานรับจากภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะการปลูกป่า ซึ่งทุกฝ่ายเริ่มตระหนักดีว่า พระราชดำรัสของพระองค์เป็นเรื่อง
ของความรับผิดชอบร่วมของคนไทยและสังคมโลกด้วยซ้ำ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเปรียบว่า “พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำฉันจะเป็นป่า ป่าที่ถวายเป็น
จงรักภักดีต่อน้ำ” นั้น ไม่เพียงแต่เห็นความผูกพันเป็นหนึ่งเดียวของสองพระองค์เท่านั้น หากยังแฝงความหมายถึง
มวลพสกนิกรชาวไทยอยู่ในนั้นด้วยเพราะป่า คือน้ำ คือชีวิต

ชลาลัย สมบัติมี 15

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง เสโทหลังพรางพริกกลางใจชน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 20 มิถุนายน 2554

เสโทหลังพรางพริกกลางใจชน

พุทธศักราช 2554 เป็นปีมหามงคล ด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเจริญพระชนมพรรษาครบ 7 รอบหรือ 84 พรรษา

เป็น 84 พรรษา ที่ทรงงานเพื่อความผาสุกของอาณาประชาราษฎร์ หลังทรงประกาศพระปฐมบรมราชโองการ **“เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”**

กว่า 60 ปี นับแต่เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ พระองค์ได้ทรงพิสูจน์ด้วยการทุ่มเททรงงานหนักปีแล้วปีเล่า เพื่อขจัดปัดเป่าปัญหาความทุกข์ยากของพสกนิกรไทย

โดยมีทรงระย่อต่อปัญหาใดๆ ทั้งสิ้น หากด้วยพระปัญญา พระเมตตา และความเพียรอันล้นเหลือ ปัญหาของราษฎรก็ค่อยๆ คลี่คลายบรรเทาลง จากหนักลดเป็นเบา จากร้อนผ่อนเป็นเย็น

เป็นพระบารมีที่สั่งสมด้วยพระเสโทที่หลังริน จากการเสด็จฯ ทรงงานในพื้นที่ทุรกันดาร ชนิดสามัญชนคาดไม่ถึงว่า กษัตริย์พระองค์นี้จะทรงเดินดินไปทุกแห่งหน ไม่เลือกเวลา เย็นย่ำค่ำดึก ไม่เลือกสถานที่ เหนือจรดใต้ ย่ำน้ำฝ่าดงทาก ขึ้นภูสูง ไม่เลือกสถานการณ์ ฝนหนักหนา แดดเปรี้ยง กระทั่งในดงแดนสุรบของกลุ่มคนต่างความคิด

ความยากจน ย่อมเป็นปฏิปักษ์ต่อความอยู่ดีกินดีของราษฎร และผลักไสให้เป็นมิตรกับความไม่ดิถีทั้งมวล การมุ่งแก้ไขความจนยาก จึงเป็นทางออกและทางรอดของประเทศ 18

สีกองไปของรากเหง้าความยากจน พระองค์ทรงตระหนักรู้ว่า คือปัญหาเรื่องน้ำทำกิน จะเป็นน้ำแล้ง น้ำท่วม น้ำด้อยคุณภาพ ย่อมปิดกั้นโอกาสราษฎรเพาะปลูกทำกินได้ ความยากจนจึงแผ่ซ่าน ราวโรคร้ายที่รื้อวันทำอันตราย ในภายหลัง

นั่นคือสายพระเนตรอันคมกริบ และกว้างไกล หากคำนึงถึงบริบทเมื่อ 60 ปีก่อน ที่ดูเหมือนเมืองไทยยังอุดม ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ ลวงตาด้วยมายาภาพและคำว่า อยู่ช้า อยู่เฝ้า ที่เคยมี เคยเป็นในอดีต

แก้ปัญหาหน้าเป็นลำดับแรก ก็พลอยแก้ปัญหาอย่างอื่นได้ ทั้งการล้มตาอำปากในทางเศรษฐกิจ ทั้งรักและหวงแหนไม่ยอมทิ้งถิ่นไปไหน ทั้งความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งเป็นหลักสำคัญของความมั่นคงของประเทศในวันนี้

เป็นกว่า 60 ปี ที่ประเทศไทย สามารถยกระดับเป็นครัวของโลก ทั้งที่ผลผลิตเฉลี่ยไม่ได้สูงส่ง แต่น้ำกลับเป็นปัจจัยสำคัญในการขยายพื้นที่เพาะปลูก และสร้างผลิตผลขึ้นมาไม่ขาดสายและขัดสน

ปฏิเสธไม่ได้ว่า การแก้ไขปัญหาน้ำ เป็นพระมหากรุณาธิคุณอันใหญ่หลวงที่มีต่อราษฎรของพระองค์ ในบางถิ่น ที่ถึงกับขานไขว่ น้ำในหลวง ก็ด้วยสำนึกยิ่งในพระเมตตา

ชลาลัย สมบารมี19

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำและ
การบริหารจัดการน้ำที่สำคัญของรัฐ²⁰

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง บริหารจัดการน้ำระบบอ่างพวง

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 3 พฤษภาคม 2553

บริหารจัดการน้ำระบบอ่างพวง

อ่างพวงเป็นระบบเครือข่ายน้ำที่เชื่อมโยงแหล่งน้ำเข้าด้วยกัน เพื่อบริหารจัดการน้ำทั้งระบบให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ถือกำเนิดจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานในพื้นที่โครงการศูนย์ศึกษา เพื่อการพัฒนาห้วยทราย อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี

โครงการชลประทานเพชรบุรี จึงได้ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ 4 อ่าง ได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยตะแปด อ่างเก็บน้ำเขากระปุก อ่างเก็บน้ำห้วยทราย และอ่างเก็บน้ำหนองไทรและจัดหาระบบอ่างพวง โดยอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำทุ่งขาม ซึ่งอยู่นอกพื้นที่โครงการ ผันลงมาที่อ่างเก็บน้ำห้วยตะแปดและอ่างเก็บน้ำห้วยทราย-หุบกะพง แล้วผันจากห้วยตะแปดไปยังอ่างเก็บน้ำเขากระปุก และเชื่อมต่อไปที่อ่างเก็บน้ำห้วยทราย และเชื่อมอ่างเก็บน้ำหนองไทรกับอ่างเก็บน้ำทุ่งขาม

ประโยชน์คือ สามารถผันน้ำจากอ่างที่มีน้ำมากไปยังอ่างเก็บน้ำที่มีน้ำน้อย ทำให้การบริหารน้ำโดยรวมทั้งก่อนเกิดประโยชน์สูงสุด เกษตรกรมีน้ำใช้เพื่อการเพาะปลูกอย่างไม่ขัดสนในหน้าแล้ง กลับกันในหน้าฝน ก็สามารถจัดสรรผันถ่ายน้ำจากอ่างเก็บน้ำที่รับน้ำมากๆ ไปเก็บกัก หรือเติมในอ่างที่มีน้ำน้อย หรือยังสามารถรับน้ำได้อีกมากได้อย่างทั่วถึง เท่ากับลดทอนบรรเทาน้ำท่วมไปในตัวได้เป็นอย่างดี

เปรียบกับการบริหารจัดการน้ำโดยลำพัง หรือแยกส่วนอ่างใครอ่างมัน โอกาสที่จะขาดแคลนน้ำ จนเกิดความเสียหายก็มีมาก หรือในกรณีมีปริมาณน้ำมาก แต่ความต้องการใช้ ณ ขณะนั้นมีน้อย ก็เท่ากับเสียประโยชน์จากการใช้น้ำอีกแบบหนึ่ง

ในพื้นที่ลุ่มเจ้าพระยา แหล่งปลูกข้าวใหญ่ของประเทศในช่วงหน้าแล้งปีนี้ อาศัยเพียงอ่างเก็บน้ำจากเขื่อนภูมิพล และเขื่อนสิริกิติ์แล้ว คงเกิดวิกฤติผลกระทบหนักหนากว่านี้21

เนื่องจากปริมาณเก็บกักน้ำไม่มากนัก แต่เมื่อมีเครือข่ายอ่างพวง ทั้งอ่างเก็บน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน รวมถึงเขื่อนแม่กลอง สามารถผันน้ำเข้ามาช่วยก็สามารถคลายวิกฤตลงได้จากการใช้น้ำเกินเป้าหมาย

ในกลุ่มน้ำวัง เดิมที่มีเพียงเขื่อนก๊วลม มักประสบปัญหาขาดแคลนน้ำ หรือน้ำท่วมทุกปีแต่เมื่อสร้างเขื่อนก๊วคองหมาดำนบนที่มีปริมาณความจุมากกว่า หน้าแล้งปีนี้พื้นที่ลุ่มแม่น้ำวังก็มีน้ำอุดมสมบูรณ์ หมดปัญหาการขาดแคลนน้ำ เช่นเดียวกับหน้าฝนที่ผ่านมา น้ำก็เลิกท่วมจังหวัดลำปาง

ลุ่มน้ำภาคตะวันออก ก็เป็นประจักษ์พยานถึงประโยชน์ของอ่างพวง ผ่านอ่างเก็บน้ำ 5 แห่ง ประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำดอกกราย อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล อ่างเก็บน้ำคลองระโงกอ่างเก็บน้ำคลองใหญ่ และ อ่างเก็บน้ำประแสร์ การบริหารจัดการน้ำด้วยระบบอ่างพวง ก็ทำให้พื้นที่ลุ่มน้ำแห่งนี้ผ่านพ้นวิกฤตขาดแคลนน้ำที่เคยเกิดขึ้นบ่อยครั้งลงได้ ลดปัญหาข้อพิพาทระหว่างภาคเกษตรกับภาคอุตสาหกรรมที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดแทบทุกปี

เครือข่ายน้ำระบบอ่างพวง เป็นนวัตกรรมการบริหารจัดการน้ำที่ยังต้องพัฒนาต่อไปท่ามกลางปัญหาน้ำขาดแคลน และน้ำท่วมที่มาเยี่ยมเยือนไม่ขาดสายในทุกปี

ชลาลัย สมบัติมี22

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง การจัดรูปที่ดิน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 17 สิงหาคม 2552

การจัดรูปที่ดิน

ในพื้นที่ชลประทานแม้จะมีน้ำต้นทุนสมบูรณ์ มีระบบส่งน้ำ ระบายน้ำ แต่เชื่อว่าเกษตรกรทุกคนจะสามารถเข้าถึงน้ำได้อย่างถ้วนทั่ว เพียงพอ และเป็นธรรม

เหตุผลต่างๆ เงื่อนไขข้อจำกัดต่างกัน บางแปลงอยู่ต้นน้ำ บางแปลงอยู่ปลายน้ำ บางแปลงอยู่ติดถนน บางแปลงเป็นพื้นที่ลาดชัน ฯลฯ

ท่าอย่างไรให้เกษตรกรทุกแปลงมีหลักประกันเรื่องน้ำ ได้รับน้ำเพียงพอ และตรงเวลาที่พืชต้องการ สามารถลำเลียงเครื่องจักรกล ปัจจัยการผลิต ผลผลิต เข้า-ออกแปลงเพาะปลูกของตัวเองได้อย่างสะดวกโดยไม่ต้องรอใคร ฯลฯ

เพราะสิ่งเหล่านี้คือปัจจัยที่จะเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนการผลิต ยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้น เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และ ก่อให้เกิดความมั่นคงแก่ประเทศไทยในที่สุด

นี่เองเป็นที่มาของแนวคิดในการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม และการถือกำเนิดของสำนักงานจัดรูปที่ดินกลาง ตามพระราชบัญญัติจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2517

แรกเริ่มเดิมทีหน่วยงานนี้สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นเวลาประมาณ 28 ปี จนกระทั่งเมื่อมีการปฏิรูประบบราชการในปี 2545 สำนักงานจัดรูปที่ดินกลางจึงได้โอนย้ายมาเป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกรมชลประทาน

จากแปลงจัดรูปที่ดินตัวอย่างแห่งแรกที่ ต.พักพัน อ.บางระจัน จ.สิงห์บุรี เมื่อปี 2512 ก่อนการออกพ.ร.บ.จัดรูปที่ดินพ.ศ.2517 จากแปลงที่มีรูปที่ดินหลากหลาย กลายเป็นแปลงรูปสี่เหลี่ยมสวยงาม มีระบบคูน้ำ ระบายน้ำ เข้าถึงทุกแปลง มีการสร้างถนนเข้าถึงที่ดินเกษตรกรทุกแปลง หรือกระทั่งปรับระดับพื้นที่ใหม่ โดยเกษตรกรยังคงมีกรรมสิทธิ์ในแปลงที่ดินใหม่เช่นเดิม²³

เงื่อนไขสำคัญของการจัดรูปที่ดินต้องอยู่ในพื้นที่ชลประทาน และต้องได้รับความเห็นชอบจากเกษตรกรเจ้าของพื้นที่ทุกราย เพราะเกษตรกรเหล่านั้นต้องเจียดที่ดินไม่เกิน 7% สำหรับใช้ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และยังคงลงขันเป็นเงินไม่เกิน 20% ร่วมกับสำนักงานจัดรูปที่ดินกลาง โดยรัฐออกให้ก่อน เกษตรกรผ่อนจ่ายที่หลังในระยะยาว

ผลพวงการจัดรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เกษตรกรสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้งหรือ 2 ปี 5 ครั้ง ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูง 80-100 ถัง เกษตรกรมีรายได้ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดนอกจากบังเกิดความมั่งคั่งในครอบครัวแล้ว ยังแผ่อานิสงส์เป็นความมั่นคงของชุมชนและประเทศไปด้วย

นับแต่จัดตั้งสำนักงานจัดรูปที่ดินกลางกระทั่งปัจจุบันเป็นเวลา 35 ปี มีการจัดรูปที่ดินแล้ว 1.8 ล้านไร่ ในพื้นที่ 27 จังหวัด เฉลี่ยปีละ 50,000 ไร่เศษ ถือว่าน้อยมาก แต่เมื่อโอนย้ายมาสังกัดกรมชลประทานที่ดูแลเรื่องน้ำโดยตรงสามารถบริหารจัดการน้ำโดยใช้ระบบส่งน้ำ และระบายน้ำ เข้าสู่ระบบย่อยจัดรูปที่ดินซึ่งถือเป็นเรื่องระบบกระจายน้ำจัดระดับแปลงที่ดินปลายน้ำที่มีความสำคัญ เห็นดอกผลชัดเจน และมีบทบาทเรื่องน้ำอย่างครบวงจรที่สุด ตัวเลขเฉลี่ยของการจัดรูปที่ดินในแต่ละปีน่าจะเพิ่มมากขึ้น อย่างน้อยในพื้นที่ชลประทาน 27 ล้านไร่ที่มีอยู่ในมือ

เป็นความท้าทายอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากเรื่องการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ และระบบชลประทานที่เผชิญอยู่

ชลาลัย สมบารมี24

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง วิธีลมน้ำ วิธีรินน้ำ

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 28 มีนาคม 2554

วิธีลมน้ำ วิธีคนรินน้ำ

ผู้คนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำใกล้ปากอ่าวทุกแห่ง เผชิญปัญหาเดียวกันหมด คือน้ำเค็ม จนไม่อาจใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้

ในอดีต ชาวบ้านอาศัยรองน้ำฝนใส่ตุ่มขนาดใหญ่ไว้สำรองดื่มกินทางหนึ่ง อีกทางหนึ่งหาน้ำจากแหล่งอื่นที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชน เรียกกันว่า “การลมน้ำ” โดยพายเรือเข้าไปในลำน้ำจนถึงช่วงที่มีน้ำจืดสนิทและใสสะอาด พอ ก็จอดแคมเรือด้านหนึ่งให้ต่ำลงประหนึ่งเป็นการลมน้ำเรือปล่อยให้ไหลเข้าลำเรือ จนได้ปริมาณเพียงพอที่จะปล่อยแคมเรือให้เป็นอิสระเท่านั้นก็ได้ น้ำจืดที่ต้องการบรรจุทุกอยู่ในลำเรือพร้อมพายกลับ และขนถ่ายน้ำเก็บไว้ในตุ่มขนาดใหญ่ตามบ้านเรือน

เมื่อความเจริญเข้ามาถึง ระบบประปาเชื่อมโยงน้ำเข้าสู่ชุมชนเหล่านั้นได้ วิธีลมน้ำก็แทบจะหมดความจำเป็นไป บางบ้านถึงกับขายตุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่วางเรียงรายใกล้ตัวบ้าน คนรุ่นหลังจึงแทบไม่รู้จักริธีการลมน้ำอีกต่อไป เหลือทิ้งไว้เป็นร่องรอยประวัติศาสตร์ของชุมชนเท่านั้น

แม่น้ำบางตะบูน เป็นลำน้ำสาขาแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งแยกเป็นสองสาย สายหนึ่งไหลออกอ่าวไทย ที่ ต.บ้านแหลม อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี อีกสายหนึ่งไหลออกอ่าวไทยเหนือขึ้นมาที่ ต.บางตะบูน อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี เรียกลำน้ำช่วงนี้ว่า แม่น้ำบางตะบูน

วิถีชีวิตของคนในชุมชนบางตะบูน ได้พัฒนาจากวิธีลมน้ำมาใช้ระบบประปาใช้แทนบังเอิญ ปี 2553 ที่ผ่านมามีอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจานที่ปิดกั้นแม่น้ำเพชรบุรีมีปริมาณน้ำต้นทุนเหลือเพียง 210 ล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็น 30%ของความจุรวม เนื่องจากปัญหาฝนแล้ง ถึงกระนั้นกรมชลประทานก็ยังคงให้ความสำคัญจัดสรรน้ำให้กับการอุปโภคบริโภคและการรักษาระบบนิเวศอย่างเต็มที่ โดยประกาศงดการทำนาปรังในพื้นที่ จ.เพชรบุรี โดยสิ้นเชิง 27

ชุมชนบางตะบูนไม่ควรมีปัญหาหน้าประปา กลับเผชิญปัญหาขาดแคลนน้ำประปา พร้อมกับน้ำเพื่อกิจกรรมอื่น จนกระทรวงมหาดไทยต้องประกาศเป็นพื้นที่ภัยพิบัติกรณีฉุกเฉิน (ภัยแล้ง) ทั้งนี้เนื่องจากบางตะบูนอยู่ปลายทางของระบบท่อประปา อ.บ้านแหลม อีกทั้งประปาบ้านแหลมเอง มีข้อจำกัดในการสำรองน้ำดิบจากอ่างเก็บน้ำแก่งกระจานที่พร้อมส่งน้ำให้

ชุมชนบางตะบูน จึงหวนกลับมาพึ่งพาตนเองด้วยวิธีลมน้ำเหมือนอดีตอีกครั้งหนึ่ง แม้จะต้องซื้อน้ำจากคนเรือที่ไปลมน้ำมาขาย แต่ก็ยังดีกว่าขาดแคลนน้ำจากระบบประปาที่เป็นอยู่ และต้องจ่ายเงินซื้อเช่นเดียวกัน

น้ำจืดที่ได้จากการลมน้ำ มาจากแม่น้ำเพชรบุรีเหนือลำน้ำบางตะบูนขึ้นมา เป็นน้ำที่อ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน ปล่อยลงมารักษาบริเวณนิเวศและการอุปโภคบริโภค

แม่น้ำเพชรบุรีกับอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน จึงเป็นปัจจัยชี้ขาดให้ชุมชนบางตะบูนและชุมชนริมแม่น้ำใกล้ปากอ่าวมีน้ำจืดให้ลมน

ตรงกันข้าม มาตรฐานมีแม่น้ำเพชรบุรีโดยลำพัง ปราศจากอ่างเก็บน้ำเขื่อนแก่งกระจาน ก็ไม่มีหลักประกันว่าจะมีน้ำจืดให้ลมนกันได้ ดังตัวอย่างชุมชนริมแม่น้ำยมที่ขาดแคลนน้ำกินน้ำใช้ทุกหน้าแล้ง

เป็นเส้นแบ่งเล็กๆ ที่ก่อเกิดความแตกต่างกันอย่างน่าอัศจรรย์พันลึก

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ตัวแปรซ้ำ เป็นตัวช่วย

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 19 กันยายน 2554

แปรตัวซ้ำ เป็นตัวช่วย

ฤดูน้ำหลากในแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนหนึ่งรับน้ำฝนที่ตกท้ายเขื่อน อีกส่วนหนึ่ง รับน้ำจากเขื่อนที่จำเป็นต้องพร่องลงมา ในกรณีอ่างเก็บน้ำมีปริมาณน้ำมาก จนมีที่ท่าเกือบเต็มอันนี้ถือเป็นเรื่องปกติ

ที่ไม่ปกติจะเป็น “ตัวซ้ำ” ทั้งหลาย ที่คอยซ้ำเติมให้สถานการณ์น้ำเจ้าพระยาวิกฤติยิ่งขึ้นเช่น แม่น้ำยม ซึ่งไม่มีเขื่อนขนาดใหญ่เป็น “ตัวช่วย” คอยเก็บกักเหมือนแม่น้ำปิง วัง และน่านทำให้ แม่น้ำยมคาโหมงสู่อ่างน้ำเบี่ยงล่าง โดยปราศจากสิ่งยับยั้ง เป็นส่วนหนึ่งทำให้แม่น้ำเจ้าพระยาเอ่อล้น

เช่นเดียวกับ แม่น้ำแม่วังก์ อ.แม่วังก์ จ.นครสวรรค์ ที่ไหลลงสู่อ่างน้ำสะแกกรังจ.อุทัยธานี ก่อนไหลลงไปสมทบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ อ.สว่างอารมณ์ จ.อุทัยธานี ก็เป็น “ตัวซ้ำ” แม่น้ำเจ้าพระยาท่วมทันหนักขึ้น

ถ้าลื่อน้ำจากแม่น้ำยม โดยสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น หรือเขื่อนแม่ยมบน-แม่ยม(ล่าง)ความจุ 1,175 ล้านลูกบาศก์เมตร และ 666 ล้านลูกบาศก์เมตร ตามลำดับ ที่ อ.สอง จ.แพร่ แล้วลื่อน้ำจากแม่น้ำแม่วังก์ โดยสร้างเขื่อนแม่วังก์ ความจุ 258 ล้านลูกบาศก์เมตรที่ อ.แม่วังก์ จ.นครสวรรค์ จะเกิดผลดีบางประการ

ประการแรก จะลดน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำยมตั้งแต่ 666-1,175 ล้านลูกบาศก์เมตรและลดน้ำในลุ่มน้ำ สะแกกรังได้ 258 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นการลดปริมาณน้ำ ลุ่มน้ำใครลุ่มน้ำมัน

ประการที่สอง จะลดยอดน้ำโดยรวมที่จะไปสมทบกับแม่น้ำเจ้าพระยาได้ 924-1,433 ล้านลูกบาศก์เมตร31

เป็นการแปร “ตัวซ้ำ” เหล่านี้ ให้เป็น “ตัวช่วย” โดยปริยาย

เป็นตัวช่วยในพื้นที่ตัวเอง ซ้ำยังเป็นตัวช่วยลุ่มน้ำเจ้าพระยาอันเป็นส่วนรวมอีกด้วย

เป็นวิธีการเดียวกับที่สร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ที่ จ.ลพบุรี-สระบุรี เป็นตัวช่วยประคองน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา
สุดท้ายลดน้ำที่จะมาท่วมกรุงเทพฯ

เป็นวิธีการเดียวกับที่สร้างเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน ที่ จ.พิษณุโลก ช่วยประคองปริมาณน้ำในแม่น้ำน่าน แทนที่
น้ำจะไหลบ่าลงมาท่วมพื้นที่ด้านล่างอย่างรุนแรงก็บรรเทาเบาบางลง หรือน้ำอาจไม่ท่วมเลย หากปริมาณฝนไม่หนัก
หนาเกิน

มากไปกว่านั้น ปริมาณน้ำที่เก็บกักในเขื่อนป่าสักฯ ก็ดี เขื่อนแควน้อยฯ ก็ดี สามารถใช้สนับสนุนพื้นที่
การเกษตร ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้งนับแสนๆ ไร่ได้อีกด้วย เป็นการสร้างสรรค์มูลค่าทางเศรษฐกิจ พร้อมๆ กับการ
ป้องกันบรรเทาน้ำท่วมที่ซ้ำเติมปัญหาสังคมตามมา

**เป็นการสูญเสีย พื้นที่ป่า ชุมชน และที่ทำกิน เพื่อได้มาซึ่งความอยู่ดีกินดี มีน้ำต้นทุนที่สามารถทำกินได้ตลอด
ปี มีความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น**

ปี 2554 ปริมาณน้ำเฉลี่ยทั้งปีค่อนข้างมาก ความผันผวนของสภาพลมฟ้าอากาศค่อนข้างสูง พื้นที่ต่างๆ ใน
ประเทศไทย ประสบปัญหาน้ำท่วมอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน หลายพื้นที่เผชิญปัญหาน้ำท่วมซ้ำแล้วซ้ำอีกไม่รู้กี่
ครั้งในปีเดียวกัน

การแปรเปลี่ยนตัวซ้ำให้เป็นตัวช่วย น่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้คนไทยในพื้นที่ท่วมซ้ำซาก แล้งซ้ำซาก ได้มี
โอกาสพบความสุขกาย สบายใจ มีความมั่นคงในชีวิตกับเขาได้บ้าง

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ภูมิปัญญาแผ่นดิน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 22 สิงหาคม 2554

ภูมิปัญญาแผ่นดิน

พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นหัวใจสำคัญของการเกษตรไทย ตั้งแต่ครั้งโบราณจนปัจจุบัน เพราะเป็นที่ราบลุ่มผืนใหญ่ติดต่อกันหลายล้านไร่เหมาะแก่การทำนาอย่างยิ่ง ยากที่จะหาภูมิภาคที่ไหนในโลกเปรียบได้

เหลืออย่างเดียวจะหาน้ำที่ไหลมา และควบคุมน้ำต้นทุนให้มีเสถียรภาพได้อย่างไร

การปิดกั้นลุ่มน้ำเจ้าพระยา สร้างเขื่อนทดน้ำเจ้าพระยาที่ จ.ชัยนาท ถือเป็นจุดเริ่มต้นของระบบชลประทานสมัยใหม่ ก่อนก้าวไปสู่การสร้างอ่างเก็บน้ำเขื่อนภูมิพล ที่ จ.ตากและเขื่อนสิริกิติ์ ที่ จ.อุตรดิตถ์ เป็นแหล่งน้ำต้นทุนขนาดใหญ่ในระยะต่อมา เป็นความชาญฉลาดยิ่งในการออกแบบเขื่อน ให้สามารถเก็บกักน้ำต้นทุนได้อย่างเป็นลำเป็นสัน แม้ต้องกู้เงินต่างประเทศมาลงทุนพัฒนา ท่ามกลางแรงวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชน สุดท้ายพิสูจน์แล้วว่า เป็นการตัดสินใจที่กล้าหาญ ถูกต้อง และคุ้มค่ายิ่ง สร้างผลกำไรยั่งยืนให้ประเทศตราบนานเท่านาน

จุดเด่นของเขื่อนทั้งสอง อยู่ที่การออกแบบอ่างให้มีปริมาณเก็บกักมากกว่าปริมาณน้ำท่ารายปี 2-3 เท่าตัว

โดยเขื่อนภูมิพลมีปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยไหลลงอ่างปีละ 5,600 ล้านลูกบาศก์เมตร ออกแบบให้รับน้ำได้มากถึง 13,462 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือ 2.4 เท่าตัว

เขื่อนสิริกิติ์ มีปริมาณน้ำท่าไหลลงอ่างปีละ 5,400 ล้านลูกบาศก์เมตร ออกแบบให้รับน้ำได้ 9,510 ล้านลูกบาศก์เมตร และขยายได้สูงสุดถึง 10,640 ล้านลูกบาศก์เมตร มากกว่าปริมาณน้ำท่า 1.76-1.97 เท่า

การออกแบบอ่างเก็บน้ำลักษณะนี้ สร้างสรรค์โอกาสทองให้พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาสามารถผลิตข้าว หรือพืชผลอื่นได้ตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะฤดูฝน หรือฤดูแล้ง สอดคล้องกับการเป็นอยู่ข้าว อยู่น้ำของประเทศ 33

เฉพาะปีนี้ปริมาณเก็บกักรวมของสองเขื่อนจะมากกว่าปีที่แล้ว 10,000-12,000 ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นหลักประกันน้ำต้นทุนให้ลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี เขื่อนภูมิพล และเขื่อนสิริกิติ์ ไม่อาจครอบคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาอันกว้างใหญ่ได้ทั่วถึงนัก ยังต้องมีเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จ.ลพบุรี-จ.สระบุรี และเขื่อนแควน้อยบำรุงแดนจ.พิษณุโลก เป็นตัวช่วย

เขื่อนป่าสักฯ มีน้ำท่าไหลลงเฉลี่ย 2,200 ล้านลูกบาศก์เมตร เก็บกักได้เพียง 960 ล้านลูกบาศก์เมตร เขื่อนแควน้อยฯ มีน้ำท่าไหลลงปีละ 1,653 ล้านลูกบาศก์เมตร เก็บกักได้เพียง 939 ล้านลูกบาศก์เมตร น้ำส่วนเกินต้องปล่อยทิ้งลงไป

ก็แล้วเหตุใดไม่ออกแบบให้เหมือนเขื่อนภูมิพลกับเขื่อนสิริกิติ์ จะได้เก็บน้ำได้มากๆ ไม่ต้องคอยพร่องระบายบ่อยๆ

ในทางวิศวกรรมทำได้หมด แต่มีข้อจำกัดทางสังคม เช่น ต้องใช้พื้นที่ก่อสร้างมากขึ้นน้ำท่วมพื้นที่ป่าอุทยานมากขึ้น ชาวบ้านเดือดร้อนจำนวนมาก และอื่นๆ ความพอดีของการพัฒนาควบคู่กับการอนุรักษ์ กรมชลประทาน จึงต้องออกแบบบริหารจัดการความจุอ่างลง แม้จะต้องน้อยกว่าปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยรายปี และต้องคอยบริหารจัดการอย่างใกล้ชิดก็ตาม

ถึงกระนั้น สองเขื่อนก็เป็นผู้ช่วยที่แข็งแกร่งในการเก็บกักน้ำ คอยพร่องน้ำในช่วงหน้าฝนเปิดโอกาสให้เขื่อนหลักทั้งภูมิพล และสิริกิติ์ ฝ่าวกักน้ำต้นทุนให้ได้มากที่สุดรองรับอนาคตยาวนาน ไม่นับถึงการชะลอ หรือลดปริมาณน้ำที่จะท่วมกรุงเทพฯ และมีส่วนช่วยพื้นที่ชลประทานในหน้าแล้งอีกต่างหาก

ภูมิปัญญาแผ่นดินเหล่านี้ เป็นเรื่องที่คนไทยต้องเรียนรู้เช่นกัน

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ระบบนิเวศที่คาดไม่ถึง

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 7 กุมภาพันธ์ 2554

ระบบนิเวศที่คาดไม่ถึง

คนไทยจำนวนมากเข้าใจว่า อ่างเก็บน้ำในประเทศไทย พัฒนาขึ้นมา โดยมุ่งหมายด้านการเกษตรเป็นอันดับ 1 เอาเข้าจริงความเข้าใจนี้ ผิดพลาดแทบจะสิ้นเชิงก็ว่าได้

หลักการบริหารจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำนั้น ใส่ใจต่อชีวิตผู้คนมากที่สุด ฉะนั้นจึงให้ความสำคัญกับการอุปโภคบริโภค เป็นอันดับ 1 ตามด้วยการรักษาระบบนิเวศ ซึ่งหมายถึงการปกป้องรักษาสภาพแวดล้อมให้สมบูรณ์เป็นอันดับที่ 2 ถัดจากนั้นถึงเป็นเรื่องเกษตรกรรมเป็นอันดับ 3 และอื่นๆ เป็นอันดับถัดไป

เป็นเครื่องยืนยันว่า การบริหารจัดการน้ำ คือการดูแลชีวิตมนุษย์เป็นลำดับแรก และสรรพสิ่งที่เกี่ยวข้องได้เรียงตามลำดับ

มนุษย์ต้องการน้ำดื่มและน้ำใช้ ขอนี้ประจักษ์ทุกโมงยาม แค่มิมีน้ำไหลจากก๊อกชั่วคราวช่วยยาม มนุษย์ก็แทบไม่อาจเผชิญความเดือดร้อนนี้ได้ ไม่พักต้องเอ่ยถึงการขาดแคลนน้าชนิดคอขาดบาดตาย

แต่การรักษาระบบนิเวศที่มีความสำคัญรองจากชีวิตมนุษย์ กลับเป็นเรื่องที่ผู้คนนึกไม่ถึง หรือนึกไม่ออกกัน

หากยังจำกันได้ เมื่อปี 2553 ที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาภัยแล้งรุนแรง ปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำทั่วประเทศอยู่ในเกณฑ์ต่ำ หัวใจสำคัญของการบริหารจัดการน้ำคือ เก็บน้ำไว้เพื่อการอุปโภคบริโภค ถึงขั้นประกาศห้ามทำนาปรังรอบ 2 แต่ที่ไม่ทอดทิ้งกันคือการปล่อยน้ำลงไปรักษาระบบนิเวศ

ปล่อยน้ำลงไปราวกับทิ้งน้ำเฉยๆ แต่ความจริงไม่ใช่เลย เพราะระบบนิเวศยิ่งใหญ่เกินกว่าจะละทิ้งได้35

**ระบบนิเวศในลำน้ำ แท้จริงก็หมายถึงสิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อมในลำน้ำ และบริเวณโดยรอบที่เอื้อต่อสิ่งมีชีวิต
ซึ่งกันและกัน**

สิ่งมีชีวิต มีตั้งแต่สัตว์ในน้ำโดยตรง สัตว์ทั่วไป แมลง สิ่งมีชีวิตขนาดเล็กในน้ำและในดินต้นพืช และยังมี
รวมถึงมนุษย์ที่อยู่ใกล้ลำน้ำ ส่วนสิ่งแวดล้อมได้แก่ ความชื้นในดินระดับน้ำใต้ดิน สภาพอากาศ และ ฯลฯ ซึ่งล้วนมี
ผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของดินและสรรพสิ่ง

เรื่องจริงในปี 2551 ราคาพืชผลสูงเป็นประวัติการณ์ เกษตรกรในกลุ่มน้ำยมแถบจ.แพร่และ จ.สุโขทัย ลงทุน
ปลูกถั่วเหลืองหวังได้ราคากิโลกรัมละ 18-20 บาท แม่น้ำยมที่แห้งขอดเกษตรกรหันสูบน้ำบาดาลใช้ อนิจจา...มันก็
มีจำกัด เพราะน้ำใต้ดินอยู่ระดับต่ำมาก เนื่องจากไม่มีน้ำจากแหล่งน้ำคอยหล่อเลี้ยง แผ่ชานออกไปด้านข้าง และซึม
ซบลงไปด้านลึกแทนที่จะได้เงิน ปีนั้นเกษตรกรแถบนั้นได้ความชอกช้ำเป็นรางวัล

ผิดกับลำน้ำสายอื่นที่มีแหล่งน้ำต้นทุน ที่เจียดจ่ายปล่อยลงมา ไม่เพียงเกษตรกรปลูกพืชฤดูแล้งได้ ทำเงินได้
เป็นกอบเป็นกำ น้ำเหล่านี้ยังช่วยรักษาสภาพแวดล้อมอื่นที่เอื้อต่อสิ่งมีชีวิตอีกมากมาย

**การก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ด้านหนึ่งอาจทำลายสภาพแวดล้อมบางส่วนไป ในมุมนักกักกันอ่างเก็บน้ำ ได้สร้างสรรค์
สิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนอย่างคาดคิดไม่ถึงทีเดียวเช่นกัน**

อ่างเก็บน้ำจึงเกี่ยวพันใกล้ชิด แยกไม่ออกจากระบบนิเวศ โดยที่เราไม่รู้ตัวเท่านั้น

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง สงกรานต์ ตำนานแห่งน้ำ

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ ที่ 13 เมษายน 2552

สงกรานต์ ตำนานแห่งน้ำ

ไม่ว่าวัน “สงกรานต์” จะเป็นตำนานเทพนิยายเก่าแก่ หรือพัฒนามาเป็นวันครอบครัวในวันนี้ ก็ล้วนเป็นวันสงกรานต์ที่เกี่ยวข้องกับน้ำอย่างแยกไม่ออก

ท้าวทิลพรหม ต้องสังเวทพระเศียรของตัวเองบูชา**ธรรมบาลกุมาร** เมื่อเด็กอย่าง**ธรรมบาลกุมาร** ตอบโจทย์ได้ถูกต้องครบทุกข้อ โดยโจทย์ 3 ข้อ ถามว่า ตอนเช้าศรีอยู่ที่ไหน กลางวันศรีอยู่ที่ไหน และตอนเย็นศรีอยู่ที่ไหน

ธรรมบาลกุมาร ตอบได้ว่า ตอนเช้าศรีอยู่ที่หน้า เพราะคนต้องล้างหน้าทุกเช้า กลางวันศรีอยู่ที่อก คนต้องประพรมเครื่องหอมที่อก ตอนเย็นศรีอยู่ที่เท้า คนถึงต้องล้างเท้าก่อนนอน

ไม่ว่าศรีในตมไหน ล้วนแต่เกี่ยวเนื่องกับน้ำทั้งสิ้น

พระเศียรของท้าวทิลพรหมที่ถูกตัดขาดนั้น แม้มตกลงพื้นดิน ไฟจะไหม้โลก แผ่นโยนบนอากาศ ฝนก็จะแล้ง มาตรฐานว่าโยนทิ้งมหาสมุทร น้ำจะเหือดแห้งลง

พระเศียรจึงวนเวียนอยู่กับความแห้งแล้งของดิน ของอากาศ ของน้ำ ซึ่งล้วนเกี่ยวข้องกับน้ำทุกประเด็น

ดังนั้น จึงต้องมีพานรองรับพระเศียรท้าวทิลพรหม โดยมีธิดาทั้ง 7 หรือนางสงกรานต์ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาทุกปี เพื่ออัญเชิญแห่เวียนเขาพระสุเมรุ 60 นาที แล้วเก็บรักษาในถ้ำคันธุลีในเขาไกรลาส³⁷

สงกรานต์ จึงหมายถึงการเคลื่อนย้าย หรือการเคลื่อนขึ้นปีใหม่นั้นเอง ในพิธีกรรมเดิมใช้น้ำเป็นตัวแทนในการใช้รดเพื่อความชุ่มชื้น มีการขอพรจากผู้ใหญ่ มีการรำลึกถึงบรรพบุรุษแต่ยุคสมัยเปลี่ยน ความเชื่อก็พลอยเปลี่ยนไป กลายเป็นประเพณีกลับบ้าน เป็นวันครอบครัวและเบียดเบียนความมุ่งหมายดั้งเดิมจนกลายเป็น เทศกาลน้ำ หรือ Water Festival

จึงน่าแปลกใจที่สงกรานต์กลับเป็นเรื่องน้ำโดยสิ้นเชิง ไม่ว่าจะผ่านตำนาน หรือผันมาเป็นเทศกาลน้ำส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างทุกวันนี้

ยิ่งผันเป็นเทศกาลน้ำ หรือสงครามสาदनน้ำ ความต้องการใช้น้ำก็เพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งกรมชลประทานต้องวางแผนเติมน้ำเข้าสู่แหล่งน้ำต่างๆ ให้ประชาชนได้ใช้เฉลิมฉลองเทศกาลนี้กันอย่างเต็มที่ ถือว่าปีหนึ่ง มีหนหนึ่ง การเสริมสร้างความสุขทางใจให้คนไทยก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน

ควบคู่กันไปนั้น คนไทยเองก็ต้องพลิกวันสงกรานต์เป็นเทศกาลเรียนรู้เรื่องน้ำด้วยตั้งแต่ความสำคัญของน้ำ ความสำคัญของการพัฒนาแหล่งน้ำ และความสำคัญของแหล่งต้นน้ำลำธาร อันหมายถึงทรัพยากรป่าไม้ที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์

ยิ่งนับวันความสำคัญของน้ำก็ยิ่งมากขึ้นเป็นลำดับ เพราะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำกัด แต่ความต้องการในชีวิตประจำวัน ทั้งการอุปโภคบริโภค การเกษตร รวมถึงเทศกาลสงกรานต์ กลับสวนทางเพิ่มขึ้นมากอย่างมีนัยสำคัญ

สงกรานต์จึงไม่ควรเป็นแค่เทศกาลน้ำ หรือสงครามสาदनน้ำเท่านั้น หากสามารถต่อยอดรำลึกถึงความสำคัญของน้ำทั้งระบบได้ ก็จะเป็นบุญกุศลมหาศาลของประเทศไทยทีเดียว

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง มิติใหม่พัฒนาลุ่มน้ำยม

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 16 สิงหาคม 2553

มิติใหม่พัฒนาลุ่มน้ำยม

มิติการพัฒนาลุ่มน้ำยมที่ผ่านมา เฉพาะโครงการก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นด้านเดียวก็ยังคงก่อให้เกิดข้อโต้แย้งยาวนาน ไม่อาจหาข้อสรุปจนกระทั่งทุกวันนี้

ประชากรลุ่มน้ำยมจำนวน 1.7 ล้านคน หรือ 431,006 ครัวเรือน ในพื้นที่ 14.76 ล้านไร่ ครอบคลุม 11 จังหวัดภาคเหนือและภาคกลาง ประกอบด้วย พะเยา น่าน ลำปาง แพร่ ตากกำแพงเพชร สุโขทัย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ ซึ่งประสบปัญหาอุทกภัยและภัยแล้ง ซ้ำซาก จำต้องทนอยู่กับความเดือดร้อนนี้เนิ่นนานเช่นกัน

การศึกษารูปแบบการพัฒนาที่มีทั้งการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก เช่น การทำแก้มลิงฝายโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ซึ่งพบว่า ยังมี 2 ทางเลือกในการพัฒนาลุ่มน้ำยม ซึ่งเป็นลุ่มน้ำหลักในภาคเหนือ และลุ่มน้ำสาขาที่สำคัญของลุ่มน้ำเจ้าพระยา

1. การพัฒนาโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ซึ่งมีผลกระทบต่อด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมมาก แต่มีราคาโครงการถูกกว่า มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงกว่า โดยการปิดกั้นแม่น้ำยมเหนือจุดบรรจบแม่น้ำงาวกับแม่น้ำยม 7 กิโลเมตร ในเขต ต.สะเอียบ อ.สอง จ.แพร่ความจุอ่างเก็บน้ำ 1,175 ล้านลูกบาศก์เมตร ราคาโครงการ ณ พ.ศ.2552 รวมแผนงานลดผลกระทบสิ่งแวดล้อม ประมาณ 13,000 ล้านบาท อัตราผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ 15.65%

ทั้งนี้ต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำแม่ตันตอนล่าง และพัฒนาพื้นที่พิเศษรองรับผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น ให้มีความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าเดิม โดยคัดเลือกพื้นที่พิเศษ 5 แห่งจัดสรรให้ผู้ได้รับผลกระทบ 857 ครัวเรือนพื้นที่รวม 11,365 ไร่³⁹

2. การพัฒนาโครงการเขื่อนแม่ยม ร่วมกับเขื่อนแม่ยมตอนบน แม้ผลกระทบด้านสังคม และสิ่งแวดล้อมน้อยกว่า แต่มีราคาโครงการสูงกว่า และยังต้องศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อม หากเหมาะสมก็ต้องมีการสำรวจออกแบบต่อไป ซึ่งใช้เวลาไม่น้อยกว่า 3 ปีเป็นอย่างน้อย ประกอบด้วย

2.1 โครงการเขื่อนแม่ยมตอนบน ปิดกั้นแม่น้ำยมทางด้านเหนือของบ้านดอนชัยสักทอง 2 กิโลเมตร ในเขต ต.สะเอียบ อ.สอง จ.แพร่ ความจุ 166 ล้านลูกบาศก์เมตรราคาโครงการประมาณ 5,000 ล้านบาท ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ 13.82%

2.2 โครงการเขื่อนแม่ยม ปิดกั้นแม่น้ำยมใต้จุดบรรจบแม่น้ำวากับแม่ยม 5.3 กิโลเมตร ถอยร่นลงมาจากโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้น 12.3 กิโลเมตร ในเขต ต.เตาปูน อ.สอง จ.แพร่ ความจุอ่างเก็บน้ำ 588 ล้านลูกบาศก์เมตรราคาโครงการประมาณ 9,770 ล้านบาท ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ 15.22%

ลักษณะของ 2 โครงการนี้เท่ากับตัดยอดน้ำเป็น 2 ช่วง เพื่อลดผลกระทบพื้นที่อยู่อาศัยที่ทำกินของราษฎร และพื้นที่ป่า โดยมีมูลค่าโครงการรวมสูงถึงประมาณ 14,770 ล้านบาทแต่เก็บกักน้ำรวมได้เพียง 754 ล้านลูกบาศก์เมตรเท่านั้น

นอกจากนั้น ยังมีความโดดเด่นตรงที่เสนอให้มีการพัฒนาพื้นที่ชุมชนริมอ่างเก็บน้ำทั้งสองโครงการ ได้แก่ ชุมชนริมอ่างเก็บน้ำบ้านดอนชัย บ้านดอนแก้ว และบ้านดอนชัยสักทอง ต.สะเอียบ อ.สอง จ.แพร่ และชุมชนริมอ่างเก็บน้ำ บ้านดอกคำใต้ และบ้านแม่จาว ต.แม่ตีบ อ.จาว จ.ลำปาง ซึ่งจะช่วยส่งเสริมราษฎรด้านการเกษตร การท่องเที่ยว การเก็บกักน้ำ การป้องกันน้ำท่วมน้ำหลาก เรียกว่า แม้ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนก็ได้รับประโยชน์กลับคืนในอีกรูปแบบหนึ่งเช่นกัน

เปรียบเทียบเพียงมิติเดียวแค่การก่อสร้างเขื่อน ก็ดูเหมือนว่า ราษฎรในพื้นที่ลุ่มน้ำยม ณ ตอนนี้ จะมีทางเลือกมากกว่าเขื่อนแก่งเสือเต้นเพียงคำตอบเดียวในการแก้ไขปัญหาที่ขัดแย้งสั่งสมกว่า 30 ปี ซลาสัย สมบารมี 40

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง กรอบการพัฒนาชลประทาน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 5 กรกฎาคม 2553

กรอบการพัฒนาชลประทาน

โจทย์ใหญ่ของกรมชลประทาน คือจะพยายามพัฒนาเพิ่มพื้นที่ชลประทานให้เต็มศักยภาพ 60 ล้านไร่ ทั้งประเทศได้รวดเร็วอย่างไร ซึ่งปัจจุบันกรมชลประทานพัฒนาแล้ว 110 ปีรวม 28.70 ล้านไร่ ยังต้องเร่งพัฒนาให้ครอบคลุมอีกไม่น้อยกว่า 31.3 ล้านไร่ ในอนาคตข้างหน้านี้ตามนโยบายแห่งรัฐ

ทำงานมาพักหนึ่ง กรมชลประทานก็ได้ปรับยุทธศาสตร์ใหม่ในเชิงรุกให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของรัฐบาล ซึ่งเน้นการพัฒนาและการใช้น้ำทุกกิจกรรมภายในลุ่มน้ำเป็นสำคัญโดยมีแผนงาน โครงการ เป็นหลักสำคัญ ด้านการใช้สิ่งก่อสร้างเรียงลำดับความสำคัญดังนี้

1.โครงการพัฒนาระบบส่งน้ำ ได้แก่การก่อสร้างคลอง หรือท่อส่งน้ำ จากแหล่งเก็บกักน้ำ แต่ยังไม่มียระบบส่งน้ำไปยังพื้นที่การเกษตร

2.โครงการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำขนาดเล็ก ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ ฝาย ประตูระบายน้ำและสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เป็นต้น เมื่อดำเนินการได้ตามแผนจะเก็บกักน้ำได้ไม่น้อยกว่า 264 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 2.70 ล้านไร่

3.โครงการเพิ่มศักยภาพการเก็บน้ำและแหล่งเก็บน้ำเดิม ได้แก่ การเพิ่มความจุในอ่างเก็บน้ำเดิม และโครงการแก้มลิง ซึ่งเป็นการพัฒนาพื้นที่ลุ่มต่ำและพื้นที่ร่องน้ำ ที่ขังน้ำจากแม่น้ำต่างๆ ในช่วงน้ำหลากเพื่อตัดยอดน้ำและเก็บกักน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งหรือยามขาดแคลนซึ่งกรมชลประทานได้พิจารณาดำเนินการโครงการแก้มลิงที่มีขนาดความจุตั้งแต่ 500,000ลูกบาศก์เมตรขึ้นไปตามแผนงานปัจจุบันถึงระยะยาวมีจำนวนไม่น้อยกว่า 334 โครงการ เก็บกักน้ำได้ไม่น้อยกว่า 1,017 ล้านลูกบาศก์เมตร ได้พื้นที่รับประโยชน์ 0.78 ล้านไร่ ยอดคงบประมาณไม่น้อยกว่า 12,356 ล้านบาท

4.โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการส่งน้ำในระดับไร่นา ได้แก่ โครงการระบบคันคูน้ำ และ 41

งานจัดรูปที่ดินรวมถึงโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ในช่วงปี 2553-2554 พัฒนาพื้นที่ 2.37 แสนไร่ระยะกลาง ปี 2555-2559 จำนวน 6.26 ล้านไร่ และระยะยาวตั้งแต่ปี 2560 เป็นต้นไป 26.06 ล้านไร่

5.โครงการเหลียวหลัง เป็นการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารจัดการโครงการชลประทานเดิม ทั้งขนาดใหญ่ และขนาดกลางที่ใช้งานมากกว่า 20 ปี อาทิโครงการขนาดใหญ่ในปี 2554 มี 4 โครงการที่พร้อมดำเนินการ ประหยัดน้ำได้ 256 ล้านลูกบาศก์เมตร ได้พื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 7 หมื่นไร่ โครงการขนาดกลาง ระยะกลาง ปี 2555-2559 จำนวน 170 โครงการ ประหยัดน้ำได้ 560 ล้านลูกบาศก์เมตร ได้พื้นที่ชลประทานเพิ่ม 2.5 แสนไร่ และระยะยาว(ตั้งแต่ปี 2560 เป็นต้นไป) จำนวน 245 โครงการ ประหยัดน้ำได้ 900 ล้านลูกบาศก์เมตรได้พื้นที่ชลประทานเพิ่ม 2.7 ล้านไร่

6.โครงการจัดหาน้ำเสริมศักยภาพ และความมั่นคงของแหล่งเก็บน้ำเดิม ได้แก่ การพัฒนาโครงการขายน้ำ โดยเฉพาะโครงการขายน้ำในประเทศสามารถผันน้ำได้ปีละ 39,000 ล้านลูกบาศก์เมตรพื้นที่ได้รับประโยชน์ 20.86 ล้านไร่

7.โครงการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำใหม่ขนาดกลางและขนาดใหญ่ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำ ฝ่าย และประตูระบายน้ำ อาทิในปี 2553-2554 โครงการขนาดกลางรวมโครงการขนาดใหญ่มีโครงการที่อยู่ระหว่างดำเนินการ และพร้อมดำเนินการ 147 โครงการ ความจุรวมมากกว่า 2,647 ล้านลูกบาศก์เมตร ระยะกลาง ปี 2555-2559 จำนวน 403 โครงการ เก็บกักน้ำได้ประมาณ 5,228 ล้านลูกบาศก์เมตร และระยะยาวตั้งแต่ปี 2560 เป็นต้นไป จำนวน 784 โครงการเก็บกักน้ำ 11,627 ล้านลูกบาศก์เมตร พื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น 3.30 ล้านไร่ เป็นต้น

8.โครงการพัฒนาระบบระบายน้ำ เพื่อเพิ่มศักยภาพการระบายน้ำจากพื้นที่เกิดน้ำท่วม

กรอบการพัฒนาการชลประทาน จะเป็นเข็มทิศนำไปสู่ความสำเร็จในการแก้ปัญหาหน้าขาดแคลน ปัญหาน้ำท่วม ปัญหาคูณภาพน้ำ พร้อมกับการสร้างความยุติกันดีแก่เกษตรกรตลอดจนโครงสร้างพื้นฐานน้ำของประเทศแบบยั่งยืนสืบไป

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ความมั่นคงในชีวิต

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 18 กรกฎาคม 2554

ความมั่นคงในชีวิต

แคว ปิง วัง ยม น่าน ไหลมาบรรจบกันที่ปากน้ำโพ จ.นครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นประโยชน์
ของเด็กไทยสมัยก่อนต้องท่องจำไว้ให้แม่นยำสำหรับตอบข้อสอบ

พ้นไปจากนั้น ปิง วัง ยม น่าน เกิดตรงไหน เชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างไร หรืออื่นใด ไม่เป็นที่รับรู้กัน ทั้งที่ลำน้ำ
4 แควนี้ ถือเป็น 4 ทหารเสือของการชลประทานภาคเหนือ ยันที่ราบลุ่มเจ้าพระยาในเขตภาคกลาง และกรุงเทพฯ
เมืองหลวงของประเทศไทย

ไม่นับรวมลำน้ำสาขาอีกมากมาย เห็นภาพได้ชัดว่า 4 แควทหารเสือยิ่งใหญ่จริงๆ ครั้นเมื่อรวมเป็นเจ้าพระยา
หนึ่งเดียว ก็สร้างคุณูปการใหญ่ยิ่ง หนุนส่งให้ลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นแหล่งปลูกข้าวใหญ่ที่สุดของประเทศไทยตราบนาน
วันนี้

พื้นที่ราบลุ่มภาคกลางที่ดินดี น้ำชุ่ม จึงเป็นหัวใจของการพัฒนาการเกษตรไทย ตั้งแต่ยุครัตนโกสินทร์ที่
สามารถรวมกลุ่มก๊วนก๊กต่างๆ เข้าเป็นรัฐไทยด้วยกันอย่างปฏิเสธไม่ได้

การก่อสร้างเขื่อนภูมิพล ปิดกั้นลำน้ำปิง และเขื่อนสิริกิติ์ ปิดกั้นลำน้ำน่าน เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการ
พัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา การออกแบบสองเขื่อนให้เก็บกักน้ำได้มากกว่าปริมาณน้ำท่าเฉลี่ยในแต่ละปี เป็นเท่าตัว
หรือมากกว่า เป็นกลยุทธ์ที่สนองยุทธศาสตร์ได้อย่างไรเทียมทาน

ส่วนแม่น้ำวังมี **เขื่อนกัวคอกหมา** และ **เขื่อนกัวลม** คอยดักเก็บกักน้ำ จากท้ายเขื่อนกัวลมแม่น้ำวัง ไหลไปบรรจบ
แม่น้ำปิงท้ายเขื่อนภูมิพลที่ จ.ตาก ก่อนไหลผ่านกำแพงเพชรและนครสวรรค์

แม่น้ำยมไม่มีเขื่อนขนาดใหญ่เก็บกักน้ำ หน้าฝนน้ำก็ท่วม แลมปล่อยทิ้งลงมาเปล่าประโยชน์พอน้ำแล้งก็แห้ง
ผากจนขาดแคลนน้ำกลายเป็นพื้นที่ท่วมซ้ำซากแล้งซ้ำซาก 45

ยิ่งกว่านั้น ยามน้ำมาก ยังต้องอาศัยผันน้ำเข้าลุ่มน้ำน่าน พอๆ หน้าแล้งอาศัยน้ำจากแม่น้ำปิงบ้าง แม่น้ำน่าน มาช่วยเจือจาง เป็นการยืมจมูกคนอื่นหายใจจนน่าใจหาย

ต่างกับแม่น้ำน่าน มีเขื่อนสิริกิติ์รองรับ ยิ่งสร้างเขื่อนผาจุกขึ้นอีกแห่งที่ จ.อุตรดิตถ์ และมีเขื่อนแควน้อยบำรุงแดนช่วยเก็บกักน้ำอีกทางหนึ่ง ลุ่มน้ำน่านก็แผ่ความสมบูรณ์จนน่าอิจฉา

ไปๆ มาๆ ลุ่มน้ำยม ประสบความสูญเสียทางเศรษฐกิจปีละไม่รู้กี่พันล้านบาทโดยไม่มีหนทางแก้คืนได้

พายุได้ฝุ่นไผ่หมาเมื่อวันก่อน พัดพาฝนมาตกหนัก ทั้งลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำน่านที่อยู่เคียงกันลุ่มน้ำยมก็ท่วมเสียหายไล่ตั้งแต่ จ.แพร่ สุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ ในขณะที่ลุ่มน้ำน่านก็เพียงพื้นที่ จ.น่าน แต่น้ำท่วม น่าน มีเท่าไรก็ไหลลงเขื่อนสิริกิติ์ทั้งหมด ไปเพิ่มปริมาณน้ำในเขื่อนเหนือระดับ 60% ของความจุไปแล้ว

น้ำท่วมเหมือนกัน หักลบแล้ว ลุ่มน้ำน่านได้กำไรมากกว่าเห็นๆ ในขณะที่ลุ่มน้ำยม มีแต่ขาดทุน ปีแล้วปีเล่า ถ้า นับขาดทุนสะสมระยะ 40-50 ปี พอๆ กับอายุเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ ลุ่มน้ำยมก็ไม่น่าเหลืออะไรให้ยึด

ถ้าฟังตัวเลขความเสียหายน้ำท่วม ขาดแคลนน้ำ มหาศาลอยู่แล้ว ถ้าวรมถึงความสูญเสีย“โอกาส” ตัวเลข อย่างหลังประมาณค่าไม่ได้

ปล่อยให้เผชิญชะตากรรมอนาถเยี่ยงนี้ คนลุ่มน้ำยมจะเหลือความมั่นคงในชีวิตได้อย่างไร

ชลาลัย สมบูรณ์46

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง อ่างเก็บน้ำบนเกาะช้าง

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 14 กันยายน 2552

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ผาจุก เต็มเต็มลุ่มน้ำน่าน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 31 สิงหาคม 2552

ผาจุก เต็มเต็มลุ่มน้ำน่าน

ลุ่มน้ำน่านตั้งแต่เขื่อนสิริกิติ์ จ.อุตรดิตถ์ ลงมา ได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดสำหรับแควสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยา อันได้แก่ ปิง วัง ยม และน่าน

โดยแม่น้ำปิงกับแม่น้ำวังไหลมาบรรจบกันที่ จ.ตาก ส่วนแม่น้ำยม และแม่น้ำน่านนั้นไหลขนานลงมาบรรจบกันที่ อ.ชุมแสง จ.นครสวรรค์ ก่อนบรรจบกับแม่น้ำปิง-วังที่ อ.ปากน้ำโพจ.นครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา สายเลือดเส้นใหญ่ของพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางจนจรดทะเลอ่าวไทย

แม่น้ำปิงมีเขื่อนภูมิพล แม่น้ำวังมีเขื่อนกิ่วลม และเขื่อนกิ่วคอหมา แม่น้ำน่านก็มีเขื่อนสิริกิติ์เหลือก็แต่แม่น้ำยม สายเดียวที่ยังไม่มีเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่รองรับ พื้นที่ลุ่มน้ำยมจึงเป็นพื้นที่เดียวที่หนักหนาสาครจรจ ทั้งท่วมและแล้งจนกลายเป็นเรื่องซ้ำซากตลอดมากระทั่งวันนี้

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยาในเขตภาคกลางนั้น ได้รับอานิสงส์จากสายน้ำทั้ง 4 แควเป็นเวลายาวนาน จนกลายเป็นอู่น้ำ อู่น้ำ ที่สำคัญของประเทศไทย

สำหรับลุ่มน้ำน่าน เดิมทีกรมชลประทานวางแผนพัฒนาลุ่มน้ำน่านด้วยโครงการใหญ่ 5 โครงการ ประกอบด้วย โครงการอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิริกิติ์ โครงการชลประทานอุตรดิตถ์ (เขื่อนผาจุก) โครงการชลประทานพิษณุโลกฝั่งซ้าย โครงการชลประทานพิษณุโลกฝั่งขวา (เขื่อนนเรศวร) และโครงการเจ้าพระยาใหญ่

ที่ผ่านมา กรมชลประทานได้ดำเนินโครงการแล้วเสร็จ 3 ใน 5 โครงการ ประกอบด้วย เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนทตน์นเรศวร และโครงการเจ้าพระยาใหญ่ ส่วนอีก 2 โครงการต้องชะงักไป เนื่องจากปริมาณน้ำต้นทุนในอ่างเก็บน้ำสิริกิติ์มีไม่เพียงพอ49

อย่างไรก็ตาม นับแต่การก่อสร้าง**เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์** จ.ลพบุรี-จ.สระบุรี และ**เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน** จ. พิษณุโลก แล้วเสร็จ สองเขื่อนใหญ่แห่งใหม่นี้ได้ทำหน้าที่เก็บกักน้ำ และกระจายน้ำไปสู่พื้นที่โครงการเจ้าพระยาใหญ่ ในฤดูแล้งได้กว่า 580,000 ไร่

ปริมาณน้ำจากสองเขื่อนนี้เอง ได้ย้อนกลับมาเพิ่มน้ำต้นทุนให้กับเขื่อนสิริกิติ์ในอันที่จะฟื้นโครงการชลประทานอุตรดิตถ์ (เขื่อนผาจุก) ขึ้นมา และช่วยให้พื้นที่ จ.อุตรดิตถ์และบางส่วนของจังหวัดพิษณุโลกที่ขาดแคลนน้ำได้รับประโยชน์จากเขื่อนสิริกิติ์อย่างเต็มภาคภูมิ

เขื่อนผาจุกเป็นเขื่อนทดน้ำอยู่ใต้เขื่อนสิริกิติ์ แต่อยู่เหนือเขื่อนทดน้ำน่านเรศวร จะทำหน้าที่ช่วยให้การบริหารจัดการน้ำลุ่มน้ำน่านตอนล่างเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น โดยครอบคลุมพื้นที่ อ.เมือง อ.ลับแล อ.ตรอน และอ.พิชัย ของ จ.อุตรดิตถ์ รวมทั้ง อ.พรหมพิราม อ.วัดโบสถ์จ.พิษณุโลก รวมกว่า 304,000 ไร่ และยังส่งน้ำสนับสนุนระบบส่งน้ำพื้นที่ชลประทานเดิมของสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า 134,800 ไร่ รวมทั้งพื้นที่ชลประทานน้ำริด จ.อุตรดิตถ์อีก 42,600 ไร่ โดยใช้เงินลงทุน 10,500 ล้านบาท

หากได้รับอนุมัติก่อสร้างจาก**คณะรัฐมนตรี** เขื่อนผาจุกจะใช้ระยะเวลาก่อสร้าง 9 ปีเพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ให้ลุ่มน้ำน่าน

ชลาลัย สมบารมี50

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง เชื้อขนุนด่านปราการชล (2)

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 3 ตุลาคม 2554

เชื้อขนุนด่านปราการชล (2)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับสั่งถึงเชื้อขนุนด่านปราการชล โดยสรุปอย่างน้อย 4 ประการ

ประการแรก สร้างได้ยาก เนื่องจากในภาคกลาง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ

ประการที่สอง ราษฎรในพื้นที่ให้การสนับสนุนก่อสร้างเชื่อดังกล่าว ต่างจากที่อื่นที่มักมีการคัดค้านต่อต้าน เนื่องจากปัญหาที่ดิน

ประการที่สาม สร้างด้วยเทคโนโลยีทันสมัยที่สุดในประเทศไทย

ประการที่สี่ เชื้อขนุนด่านปราการชล ได้สร้างประโยชน์ต่อพื้นที่ชลประทานภาคกลางหลายจังหวัด รวมทั้งกรุงเทพฯ

ทั้ง 4 ประการได้สะท้อนภาพ และมุมมองความคิดหลายอย่างเช่นกัน

อย่างแรก การก่อสร้างเชื่อดังกล่าวไม่ได้หมายความว่า อยากสร้างที่ไหนก็สร้างได้ทีนั้นในความเป็นจริง ต้องมีทำเลที่เหมาะสม ซึ่งในเขตภาคกลางพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบ ไม่เหมาะแก่การก่อสร้างเชื่อดังกล่าว เชื้อขนุนด่านฯ อยู่ในบริเวณชายขอบอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีต้นน้ำ และภูเขาที่สามารถสร้างเชื่อดังกล่าวได้

อย่างที่สอง พื้นที่ จ.นครนายก ประสบปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก และแล้งซ้ำซากทุกปี การมีเชื้อขนุนด่านฯ รองรับน้ำจากอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ช่วยบรรเทาน้ำท่วมในหน้าฝน และการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง ราษฎรในพื้นที่ไม่เพียงแต่ให้ความเห็นสนับสนุนโครงการเท่านั้น หากยังเรียกรับบริจาคเงินสมทบก่อสร้างเชื่อดังกล่าว เพื่อแสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนอีกด้วย

อย่างที่สาม เชื้อขนุนด่านฯ เป็นเขื่อนคอนกรีตบดอัดที่ยาวที่สุดในโลก 2,594 เมตรความสูง 93 เมตร นั้น ใช้เทคโนโลยีทันสมัยคือใช้ถ้ำล้อยลิกไนท์ วัสดุเหลือใช้จากเหมืองแม่เมาะ จ.ลำปาง เป็นส่วนผสมทดแทนปูนซีเมนต์ส่วนหนึ่ง นอกจากลดต้นทุนการก่อสร้างแล้ว ยังมีคุณสมบัติช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ เช่น เพิ่มแรงยึดเหนี่ยวและลดการแตกร้าว53

จากการทดตัวที่ไม่เท่ากัน อีกทั้งยังช่วยให้การก่อสร้างเป็นไปรวดเร็วภายใน 5 ปี แทนที่จะเป็น 8-10 ปี เนื่องจากถ้ำลอยลิกไนท์มีสภาพคล้ายดินไม่ต้องใช้วิธีผสมเหมือนปูนซีเมนต์

อย่างที่ดี พื้นที่การเกษตรทำเขื่อนขุนด่านฯ ในเขต จ.นครนายก 185,000 ไร่ สามารถทำการเกษตรได้ทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง นอกจากนั้นยังตัดยอดน้ำที่จะไปบรรจบกับแม่น้ำปราจีนบุรีกลายเป็นแม่น้ำบางปะกง ช่วยลดภาวะน้ำท่วมพื้นที่ จ.ฉะเชิงเทรา ได้ระดับหนึ่ง

นอกจากเขื่อนขุนด่านฯ แล้ว กรมชลประทานกำลังเริ่มงานก่อสร้างเขื่อนห้วยโสมงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อ.นาดี จ.ปราจีนบุรี ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาแม่น้ำปราจีนบุรี และมีสภาพปัญหาไม่ต่างกัน ทั้งน้ำท่วมซ้ำซาก แล้งซ้ำซาก โดยเริ่มก่อสร้าง พ.ศ.2553 จะแล้วเสร็จ พ.ศ.2561 นอกจากเก็บกักน้ำไว้สำหรับการเกษตรในพื้นที่ 111,300 ไร่แล้วยังบรรเทาน้ำท่วม อ.นาดี อ.กบินทร์บุรี รวมทั้ง อ.เมืองปราจีนบุรี ที่เกิดขึ้นเป็นประจำแทบทุกปี

ขุนด่านฯ และห้วยโสมง สองเขื่อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะเป็นสองขุนพลหลักที่ช่วยลดทอนความบอบซ้ำจากน้ำท่วม และน้ำขาดแคลน ให้ราษฎรในลุ่มน้ำนครนายกและลุ่มน้ำบางปะกงได้มีชีวิตที่ผาสุกกว่าที่เป็นอยู่

ชลาลัย สมบัติมี54

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง เชื้อขนด้านปรากฏชล (1)

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 26 กันยายน 2554

เชื้อขนด้านปรากฏชล (1)

“เชื้อขนด้านๆ เป็นโครงการที่น่าสนใจ เพราะถือว่าเป็นเชื้อที่มีความก้าวหน้า สร้างขึ้นมาด้วยเทคนิคสมัยใหม่มากที่สุดที่มีอยู่ในเมืองไทย และนับว่าเป็นโครงการใหญ่ที่เป็นประโยชน์กับการชลประทานในภาคกลาง ซึ่งไม่เคยมีใหญ่โตขนาดนี้ใกล้กรุงเทพฯ

อันนี้ถือว่าเป็นโครงการที่เรียกว่า แหวกแนว ได้สร้างเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นประโยชน์ต่อประชาชนทันทีเลย ซึ่งตามปกติโครงการในภาคกลางนี้สร้างยาก เพราะหาที่ยาก และสถานที่ที่สร้างเป็นที่จำกัด แต่นั่นนับว่าเป็นโครงการที่น่าดู แล้วก็เป็นที่โครงการที่มีประโยชน์อย่างมาก ผ่านหลายจังหวัด รวมทั้งจังหวัดพระนคร ซึ่งต้องการโครงการชลประทานอย่างยิ่งและถือว่าใกล้กรุงเทพฯ

ทางฝ่ายชลประทานน่าจะอธิบายกับประชาชนได้ว่า เป็นโครงการที่ทำยาก และเป็นโครงการที่ได้สำเร็จขึ้นได้ด้วยเหตุที่นั่นแหละ เป็นโครงการที่น่าสนใจ ถ้าบ้านในเขตโครงการนั้นย่อมทราบดี ความสำคัญของโครงการนี้ เพราะว่าครั้งแรกที่ไปในเขตนั่น ได้คุยกับชาวบ้าน ชาวบ้านเขายินดีมาก เขาสนับสนุนโครงการนี้อย่างยิ่ง

ซึ่งตามปกติโครงการแบบนี้จะมีการคัดค้านมาก เพราะว่าจะต้องมีปัญหาเรื่องที่ดิน มีปัญหาเรื่องที่ดินของชาวบ้าน อันนี้ไม่มีปัญหา เขาเห็นด้วย และเขาอยู่ในท้องถิ่นนั้นเอง เขาเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำโครงการและโครงการมีประโยชน์จริงๆ”

ความข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีรับสั่งแก่นายธีระ วงศ์สมุทร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ และคณะข้าราชการกรมชลประทาน นำโดยนายชลิต ดำรงค์ศักดิ์อธิบดีกรมชลประทาน เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2554 ในโอกาสเข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลถวายรายงานผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 5 โครงการ 55

ได้แก่ โครงการขุดน้ำประปาการชล จ.นครนายก โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังจ.นครศรีธรรมราช โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำท่า จ.สกลนคร และ จ.นครพนม โครงการเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จ.พิษณุโลก และ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำลำพะยั้ง จ.กาฬสินธุ์

เฉพาะโครงการเขื่อนขุนด่านฯ กรมชลประทานถวายรายงานว่า เริ่มก่อสร้างเมื่อปี 2542แล้วเสร็จในปี 2548 มีความจุ 224 ล้านลูกบาศก์เมตร เฉพาะในช่วงวันที่ 19 กรกฎาคม 19 กันยายน 2554 สามารถชลประทานน้ำได้ถึง 57 ล้านลูกบาศก์เมตร อีกทั้งสามารถส่งน้ำให้พื้นที่ชลประทาน 185,000 ไร่ ในฤดูฝนส่งน้ำให้พื้นที่การเกษตรได้เต็มที่ ในฤดูแล้ง ส่งน้ำได้ 60,000-70,000 ไร่ เพิ่มผลผลิตข้าวนาปีจากเดิมเฉลี่ย 48 ถัง/ไร่ เป็น 64 ถัง/ไร่ และข้าวนาปรัง เฉลี่ย 53 ถัง/ไร่ เป็น 72 ถัง/ไร่ และยังสามารถผลิตไฟฟ้าได้ 10 เมกะวัตต์ จำนวน 28 ล้านหน่วยต่อปี

เป็นเขื่อนขุนด่านฯเดียวกับที่พระองค์ทรงปรารถนา เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์โครงการ วันที่ 22 มิถุนายน 2544 ว่า ทรงภูมิใจที่ได้เห็นเขื่อนขุนด่านฯ เกิดขึ้น หลังเฝ้ารอมานาน 25 ปี

ถ้านับถึงวันนี้ที่พระองค์ทรงย้ายด้วยความภูมิใจว่า เขื่อนขุนด่านฯ สร้างประโยชน์ให้แก่คนหลายจังหวัด รวมทั้ง พระนคร ก็นานนับ 35 ปี

เป็นเขื่อนขุนด่านฯ ที่ไม่ธรรมดา

ชลาลัย สมบัติมี56

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง นวัตกรรมแก้มลิงในกลุ่มเจ้าพระยา

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 18 พฤษภาคม 2552

นวัตกรรมแก้มลิงในกลุ่มเจ้าพระยา

หน่วยงานด้านน้ำหลายสำนัก ต่างคาดหมายสถานการณ์น้ำไปในทิศทางเดียวกันว่า ปีนี้ประเทศไทยจะเผชิญภาวะ “น้ำหลาก” มากกว่าทุกปี จำเป็นต้องเตรียมการให้พร้อม มิฉะนั้นจะเสียหายรุนแรง

“แก้มลิง” เป็นประเด็นใหญ่ที่หยิบยกขึ้นมา หลังพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งให้ศึกษาข้อมูลการบริหารจัดการน้ำในแก้มลิงโดยละเอียด โดยเฉพาะแก้มลิงในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งคาดว่าจะได้รับผลกระทบจากภาวบน้ำหลากปีนี้

โครงการแก้มลิงในกรุงเทพฯ และปริมณฑล มีทั้งหมด 21 โครงการของหลายหน่วยงาน แบ่งเป็นพื้นที่ฝั่งตะวันออก 20 โครงการ เก็บกักน้ำได้ 6,749,505 ลูกบาศก์เมตร โดยมีบึงหนองบอน รองรับน้ำได้มากที่สุด 5,000,000 ลูกบาศก์เมตร พื้นที่ฝั่งตะวันตก 2 โครงการ เก็บน้ำได้ 6,600,000 ลูกบาศก์เมตร โดยมีแก้มลิงคลองมหาชัย-สนามชัย รองรับได้มากถึง 6,000,000 ลูกบาศก์เมตร

แม้พื้นที่แก้มลิงเหล่านี้ จะรองรับปริมาณน้ำหลากได้รวม 13,349,505 ลูกบาศก์เมตรแต่ก็ยังคงมีกระบวนการบริหารจัดการน้ำที่ถูกต้อง เหมาะสม ถึงจะช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมได้เพราะมีปัจจัยเกี่ยวข้อง ทั้งปริมาณน้ำเหนือ ระดับน้ำทะเลหนุน การใช้เครื่องสูบน้ำช่วยเป็นต้น

สิ่งที่น่าสนใจคือการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลุ่มต่ำตามแนวพระราชดำริรองรับน้ำหลากหรือน้ำเหนือเป็นการชั่วคราว ซึ่งกรมชลประทานได้ทำการศึกษาพื้นที่ลุ่มต่ำในกลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน 5 พื้นที่ ได้แก่ บึงบอระเพ็ด-ชุมแสง-โพทะเล, ชุมแสง-เก้าเลี้ยว-เมืองนครสวรรค์, ตะพานหิน-บางมูลนาก, อ.เมืองพิจิตร-อ.โพธิ์ประทับช้าง และอ.บางกระทุ่ม 59

พื้นที่ลุ่มต่ำลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง 8 พื้นที่ ได้แก่ บางบาล1-2, ป่าโมก-ผักไห่, ดอนพุด-มหาราช, ภูเขาทอง-บางปะหัน, ไชโย-บ้านแพรก และอ่างทองฝั่งตะวันตก

ผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ลุ่มต่ำทั้ง 13 แห่งของลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน และตอนล่างตั้งแต่นครสวรรค์ลงมาสามารถรองรับปริมาณน้ำหลากได้ไม่น้อยกว่า 2,500 ล้านลูกบาศก์เมตรพอๆ กับการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นได้ 2 เขื่อนรวมกันทีเดียว

แท้จริงพื้นที่เหล่านี้ คือแก้มลิงชั่วคราวดีๆ นี่เอง

คุณูปการที่สำคัญ คือช่วยลดปัญหาน้ำเหนือป่าลงมาท่วมกรุงเทพฯ นอกเหนือจากมีเขื่อนใหญ่รองรับอยู่แล้ว หากผลการศึกษาของกรมชลประทาน มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติเท่ากับประเทศไทยมีนวัตกรรมด้านการชลประทานเพิ่มขึ้น นอกเหนือจากการสร้างเขื่อนโดยใช้ประโยชน์จากพื้นที่ลุ่มต่ำตามธรรมชาติให้บังเกิดผลอย่างใหญ่หลวง

พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นเพียงจุดเริ่มต้นในการขยายผลแก้มลิงให้สามารถรองรับน้ำหลากได้ดียิ่งขึ้น และสามารถนำไปปรับใช้กับพื้นที่ลุ่มน้ำอีก 24 ลุ่มน้ำที่กระจายทั่วประเทศได้ด้วย

อย่างน้อยแก้มลิงยักษ์ที่บึงหนองบอน กรุงเทพฯ และคลองมหาชัย-สนามชัย สมุทรสาคร น่าจะเป็นตัวอย่างของความสำเร็จ พอๆ กับพื้นที่ลุ่มต่ำในลุ่มน้ำเจ้าพระยาบางแห่ง ก็เคยช่วยกรุงเทพฯ ให้รอดพ้นภัยน้ำท่วมเมื่อไม่นานได้เช่นกัน

ชลาลัย สมบัติมี60

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง เพิ่มน้ำ ไม่เพิ่มอ่าง

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 28 กุมภาพันธ์ 2554

เพิ่มน้ำ ไม่เพิ่มอ่าง

กระบวนการได้มาซึ่งปริมาณน้ำชลประทาน โดยหลักใหญ่จะเป็นการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำโดยการสร้างเขื่อนปิดกั้นลำน้ำ

ประเทศไทยมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ 33 แห่ง ขนาดกลาง 367 แห่ง รวม 400 แห่ง ใน 25 ลุ่มน้ำทั่วประเทศ หากพิจารณาขีดความสามารถในการเก็บกัก รวมแล้วได้เพียง 7 หมื่นกว่าล้านลูกบาศก์เมตร ถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณน้ำท่าที่ไหลทิ้งเปล่ากว่า 1.3 แสนล้านลูกบาศก์เมตร ในแต่ละปี

ยิ่งถ้าเทียบเป็นพื้นที่ชลประทาน 28 ล้านไร่ กับพื้นที่การเกษตรทั้งหมดประมาณ 130 ล้านไร่ ก็ถือว่าน้อยมาก

ท่ามกลางข้อจำกัดในการเพิ่มปริมาณน้ำด้วยการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำ ความต้องการใช้น้ำทั้งประเทศกลับสวนทางเพิ่มมากขึ้น ทั้งจากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น และกิจกรรมต่างๆ ที่ล้วนใช้น้ำเพิ่มขึ้น

ความไม่สมดุลเรื่องทรัพยากรน้ำ กลายเป็นปัญหาใหญ่ และอาจลุกลามไปสู่ปัญหาอื่นที่ร้ายแรง หากไม่เตรียมการรองรับที่ดีพอ

นอกจาก คงนโยบายสร้างอ่างเก็บน้ำเพิ่มขึ้น เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนแล้ว ยังต้องมีการบริหารจัดการน้ำอย่างชาญฉลาดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น หนึ่งในหลายแนวทางได้แก่ การสร้างโครงข่ายอ่างเก็บน้ำ มีลักษณะการจัดการน้ำให้ระบบลุ่มน้ำ โดยการนำน้ำจากแหล่งเก็บกักที่มีมากมาเติมให้แหล่งเก็บน้ำใกล้เคียงที่มีน้ำน้อย เพื่อให้อีกพื้นที่มีน้ำใช้อย่างพอเพียงด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ ระบบท่อ ซึ่งถือกำเนิดโดยพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพื้นที่โครงการศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาห้วยทราย อ.ชะอำ จ.เพชรบุรี โดยมีอ่างเก็บน้ำเครือข่ายประกอบด้วย อ่างเก็บน้ำทุ่งขาม อ่างเก็บน้ำห้วยตะแปด อ่างเก็บน้ำเขากระปุก อ่างเก็บน้ำห้วยทราย และอ่างเก็บน้ำหนองไทร 61

มีการต่อท่ออ่างพวงในพื้นที่อื่นๆ อาทิ ใน**ลุ่มน้ำภาคตะวันออก** โดยเชื่อมร้อยอ่างเก็บน้ำดอกกราย อ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล อ่างเก็บน้ำคลองระโงก อ่างเก็บน้ำคลองใหญ่ และอ่างเก็บน้ำประแสร์

ใน**ลุ่มน้ำเจ้าพระยา** ประกอบด้วย อ่างเก็บน้ำภูมิพล อ่างเก็บน้ำสิริกิติ์ อ่างเก็บน้ำป่าสักชลสิทธิ์และอ่างเก็บน้ำควนน้อยบำรุงแดน รวมถึงอ่างเก็บน้ำในลุ่มน้ำแม่กลอง

แนวทางนี้กำลังขยายผลในพื้นที่**ลุ่มน้ำแม่ปิง** ที่เชื่อมร้อยจาก**ลุ่มน้ำแม่แตง** - อ่างเก็บน้ำแม่จัดสมบูรณ์ชล อ่างเก็บน้ำแม่กวางอุทุมพรธารา ในพื้นที่ อ.แม่แตง และ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

อ่างพวงที่นี้จะเชื่อม **อุโมงค์ผันน้ำแม่แตง - แม่จัดฯ** ความยาว 25 กิโลเมตร และ**อุโมงค์ผันน้ำแม่จัดฯ - แม่กวางฯ** ความยาว 23 กิโลเมตร รวมปริมาณน้ำไม่น้อยกว่า 147 ล้านลูกบาศก์เมตร/ปี

น้ำเหล่านี้เป็นน้ำส่วนเกินในฤดูฝน ต้องระบายออกทั้งจากลุ่มน้ำแม่แตงและอ่างเก็บน้ำแม่จัดฯ ในขณะที่อ่างเก็บน้ำแม่กวางฯ มีปริมาณเก็บกักน้อยเป็นส่วนใหญ่

เป็นเรื่องที่ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ (win-win) แทนการปล่อยระบายน้ำหน้าฝนทิ้งไปเฉยๆ ปริมาณน้ำที่ได้ปีละ 147 ล้านลูกบาศก์เมตร เท่ากับลุ่มน้ำปิงได้อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ 1 อ่าง โดยไม่ต้องสร้างอ่างเลย

มีหน้าซ้ำ ยังขยายพื้นที่เพาะปลูกฤดูแล้งจาก 17,000 ไร่ เป็น 58,000 ไร่ เพิ่มการส่งน้ำให้การประปาเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวใหญ่ ขณะเดียวกันส่งน้ำให้การนิคมอุตสาหกรรมลำพูน ซึ่งอยู่ท้ายน้ำได้อีกด้วย

นี่คือประโยชน์ที่ศรัทธาของอ่างพวงที่เพิ่มปริมาณน้ำ โดยไม่ต้องสร้างอ่างเพิ่มประการใด

ชลาลัย สมบัติมี62

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง แก่ตันตอปัญหาลุ่มน้ำยม

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 29 สิงหาคม 2554

แก่ตันตอปัญหาลุ่มน้ำยม

ต้องยอมรับความจริงก่อนว่า พื้นที่ลุ่มน้ำยมมีปัญหา น้ำถึงหน้าฝนน้ำท่วม พอหน้าแล้งขาดแคลนน้ำ กลายเป็นท่วมซ้ำซาก แล้งซ้ำซาก

ทุกวันนี้แก้ปัญหาด้วยการยืมจุมลุ่มน้ำอื่นหายใจ หน้ำน้ําอาศัยระบายน้ำเข้าลำน้ำน่านหน้าแล้งอาศัยหยิบยืมน้ำจากลำน้ำปิงเข้ามาใช้

เหตุที่ลุ่มน้ำอื่นถึงสามารถเกือกูลลุ่มน้ำยมได้ หลักใหญ่ใจความอยู่ที่ลุ่มน้ำอื่นมีการจัดการน้ำมีประสิทธิภาพกว่า โดยเฉพาะการมีเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเขื่อนภูมิพล หรือเขื่อนสิริกิติ์ มีส่วนช่วยประคองสถานการณ์ได้ดีกว่า

แต่ไม่ได้หมายความว่า เขื่อนเป็นแก้วสารพัดนึกแก้ปัญหาดุ้ครอบจ้กรวาล เช่น มีเขื่อนแล้วน้ำไม่ท่วม มีเขื่อนแล้วไม่มีวันแล้งน้ำ และอื่นๆ เป็นแต่ว่าเขื่อนเป็นเครื่องมือสำคัญทั้งการเก็บกักน้ำและชะลอปัญหาน้ำท่วมไปในตัว และย้งต้องมีปัจจัยเกี่ยวข้องอย่างอื่นสนับสนุนด้วยเช่นกัน

การที่ลุ่มน้ำยมไม่มีเขื่อนขนาดใหญ่รองรับ ปริมาณน้ำในหน้าฝนจึงไม่มีทางอื่นใดนอกจากไหลบ่าเข้าไปท่วมพื้นที่ลุ่ม ทั้งบ้านเรือนและพื้นที่การเกษตร

ในอดีต ฝนใหญ่มาปีละครั้ง น้ำท่วมครั้งหนึ่ง ชาวบ้านเรียนรู้อุทธรมชาตินี้ดี และรับมือด้วยการสร้างบ้านยกพื้นเรือน ปล่อยให้น้ำไหลผ่าน แถมยังจับปลาหาเงินได้อีก ในขณะที่การเกษตรไม่เสียหาย เพราะทำนาปีละครั้งอยู่แล้ว เก็บเกี่ยวเสร็จจนถึงมา ความเดือดร้อนเสียหายจึงเบาบางมาก

ผิดกับยุคสมัยปัจจุบัน ฝนใหญ่มาปีละหลายครั้ง ช้ำร้ายมาแบบชนิดไม่รู้ตัว การวางแผนเพาะปลูกเพื่อหลีกเลี่ยงฟ้าฝนกระทำไต่ยากขึ้น แถมมีการขยายชุมชน พร้อมสิ่งก่อสร้างมากขึ้นตามจำนวนประชากร ล้วนเป็นสิ่งที่ขัดขวางทางน้ำ ทำให้ท่วมช้งนานกว่าปกติ๖3

ยิ่งปีนี้มีปริมาณฝนในลุ่มน้ำปิง และลุ่มน้ำน่านมีมากไม่แพ้กัน ดังนั้นจะผ่องถ่ายน้ำจากลุ่มน้ำยม ไปยังลุ่มน้ำอื่น จึงยากลำบาก ในบางพื้นที่ของลุ่มน้ำยมจึงเผชิญการท่วมขังหลายครั้งโดยเฉพาะพื้นที่ จ.สุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์

จึงเป็นปีแรกที่ชาวบ้านในลุ่มน้ำยม สงเสียงเรียกร้องให้รัฐบาลเดินหน้าก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น อย่างจริงจัง เพราะผลพวงจากความเสียหายซ้ำซากนั่นเอง

แผนของรัฐบาลที่ผ่านๆ มา มีการศึกษาความเหมาะสมโครงการเขื่อนแก่งเสือเต้นไว้แล้วโดยมีความจุ 1,175 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เงินลงทุน 13,000 ล้านบาท ขณะเดียวกันเตรียมแผน 2 ด้วยการแยกก่อสร้างเป็นโครงการ เขื่อนแม่ยม ความจุ 588 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เงินลงทุน 9,770 ล้านบาท และเขื่อนแม่ยมตอนบน ความจุ 166 ล้านลูกบาศก์เมตร ใช้เงินลงทุน 5,000 ล้านบาท

จะเห็นได้ว่า ถ้าแยกเป็น 2 โครงการ จะเก็บน้ำรวมได้เพียง 754 ล้านลูกบาศก์เมตร เท่านั้นแต่ใช้เงินลงทุน รวมถึง 14,770 ล้านบาท มากกว่าโครงการแก่งเสือเต้นที่เก็บน้ำได้มากกว่าแถมยังไม่ได้ศึกษาความเหมาะสมของโครงการด้วย

ส่วนความเห็นที่ให้สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และแก้มลิงในพื้นที่ลุ่มน้ำสาขา เพื่อไม่ให้กระทบพื้นที่ป่าที่ดี ชุมชนก็ดี แม้เป็นเรื่องดี แต่ไม่อาจช่วยแก้ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก แล้งซ้ำซากได้อย่างเห็นผลจริงจัง ซ้ำกลับต้องทุ่มงบประมาณจำนวนมากไปแก้ที่ปลายเหตุ

การแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำยม จึงต้องพิจารณากันอย่างละเอียด และเข้าถึงแก่นของปัญหาอย่างแท้จริงมากกว่าแค่ คิดทำแบบฉาบฉวยเฉพาะหน้าเท่านั้น

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง บริหารจัดการน้ำมิติใหม่

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 4 เมษายน 2554

บริหารจัดการน้ำมิติใหม่

แผ่นดินไหว และคลื่นยักษ์สึนามิ ถล่มประเทศญี่ปุ่น ทำเอาทั้งโลกหวาดผวากจากสารกัมมันตรังสีที่รั่วไหลจากโรงไฟฟ้า เนื่องจากเตาปฏิกรณ์นิวเคลียร์ขาดน้ำในระบบหล่อเย็น

ระบบหล่อเย็นของโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็ละม้ายโรงงานอุตสาหกรรมทั่วไป เป็นเครื่องยืนยันว่าโรงงานอุตสาหกรรมต่างก็ต้องการน้ำในระบบการผลิต ไม่ต่างจากการเพาะปลูกพืชการเกษตรดีกว่านั้นยังหมุนเวียนน้ำมาใช้ซ้ำอีกด้วย

อันที่จริง สัดส่วนน้ำเพื่ออุตสาหกรรมของประเทศไทย 3-4% ของปริมาณน้ำที่ใช้โดยรวมซึ่งถือว่าน้อยมาก หากย้อนถึงการลงทุนอุตสาหกรรมในประเทศไทย จะเห็นได้ว่า รัฐบาลไทยให้การส่งเสริมและสนับสนุน โดยลงทุนสร้างโครงสร้างพื้นฐานรองรับไว้ล่วงหน้า ไม่ว่าจะเป็น ถนน ไฟฟ้า โทรศัพท และน้ำประปา เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในระบบการผลิต ไม่เช่นนั้นแล้วจะไม่มี นักลงทุนขเงินมาลงทุนในประเทศไทย

ด้านเด่นของภาคอุตสาหกรรม นอกจากใช้น้ำในปริมาณน้อย ยังสร้างสรรค์เศรษฐกิจไทยคิดเป็นมูลค่ามหาศาลพอๆ กับภาคบริการอย่างการท่องเที่ยว ที่ต้องการหลักประกันด้านโครงสร้างพื้นฐานเช่นเดียวกัน

น้ำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อนักลงทุนอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยวไม่ต่างจากการเกษตรกรรม

หน่วยงานหลักในการบริหารจัดการน้ำอย่างกรมชลประทาน ให้ความสำคัญกับการอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวโดยเจียบๆ ตลอดมา จนพัฒนาเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศกระทั่งปัจจุบัน รวมถึงในอนาคต67

นำเสียดายที่การบริหารจัดการน้ำนับแต่อดีตถึงปัจจุบัน มุ่งเน้นให้ความสำคัญด้านการเกษตรซึ่งมีสัดส่วนการ
ใช้มากถึง 70% เพียงมิติเดียว โดยหลงลืมไปว่าภาคอุตสาหกรรมก็ดี ภาคการท่องเที่ยวก็ดี อยู่ในขอบเขตงานของ
กรมชลประทานเช่นกันเท่ากับการปิดทองหลังพระ ในทางปฏิบัติ โดยตลอด

เช่นเดียวกับบทบาทที่ขยายไปสู่โครงการป้องกันบรรเทาอุทกภัยในเมืองใหญ่ที่ลงมือทำร่วมกับพื้นที่ และผล
ดอกออกผลอย่างงดงาม ทำให้เมืองใหญ่หลายเมืองรอดพ้นปัญหาน้ำท่วมหรือแม้ท่วมก็เพียงชั่วเวลาอันสั้น สามารถ
ระบายออกได้อย่างรวดเร็ว

โลกของการชลประทานไทยได้เปลี่ยนแปลงตลอดระยะเวลา 110 ปี นับแต่วันสถาปนาจนถึงวันนี้ บริบทของ
สังคมไทยได้เปลี่ยนจากสังคมที่พึ่งการเกษตรอย่างเดียว มาเป็นสังคมเกษตรอุตสาหกรรม รวมถึงการท่องเที่ยว
บทบาทของกรมชลประทานก็ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนไปโดยไม่รู้ตัว

ทรัพยากรน้ำเป็นของส่วนรวม การบริหารจัดการน้ำของประเทศ จึงต้องเป็นธรรมต่อทุกภาคส่วน ในสังคมไทย
ทั้งการอุปโภคบริโภค การรักษาระบบนิเวศ รวมทั้งการอุตสาหกรรม และการท่องเที่ยว ที่พัฒนาต่อเนื่องเป็น
รูปธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ

กรมชลประทาน ไม่อาจปฏิเสธบทบาทเพื่อการเกษตร พอๆ กับไม่อาจละเลยบทบาทเพื่อการอุตสาหกรรม
การท่องเที่ยว และกิจกรรมอื่นๆ

**เป็นมิติที่สะท้อนถึงภารกิจอันกว้างขวางของการชลประทาน และไกลเกินกว่าขอบเขตที่เคยกำหนดไว้เมื่อแรก
สถาปนา 110 ปีก่อน**

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ส่งน้ำ เท่ากับ ส่งเงิน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 21 กุมภาพันธ์ 2554

ส่งน้ำ เท่ากับ ส่งเงิน

นายชลิต ดำรงค์ศักดิ์ อธิบดีกรมชลประทาน พยายามให้สังคมไทยเข้าใจถึงภารกิจของกรมชลประทานอย่างแจ่มกระจ่าง นอกเหนือจากการพัฒนาแหล่งน้ำแล้ว ยังมีระบบส่งน้ำเข้าสู่ไร่นาของเกษตรกร สร้างสรรค์ผลผลิตเป็นรายได้ให้แก่เกษตรกร

การส่งน้ำจึงมีค่าเท่ากับช่วยสร้างมูลค่าเพิ่ม เท่ากับสร้างสรรค์เงิน หรือส่งเงินถึงมือเกษตรกรนั่นเอง

เป็นแนวคิดเชิงรูปธรรมประการหนึ่ง ที่เปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนมากกว่าแค่การส่งน้ำธรรมดา อันที่จริงแนวคิดเช่นนี้ นับวันจะฉายภาพเด่นชัดขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะเมื่อการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ กระทำได้ยากขึ้นด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดหลากหลาย สวนทางกับความต้อการน้ำในกิจกรรมต่างๆ ที่เพิ่มขึ้นอย่างสิ้นเชิง กลายเป็นช่องว่างที่ถ่างขยายออกเรื่อยๆ

ในที่สุด น้ำก็จะกลายเป็นทรัพยากรที่หายาก มีมูลค่า มีราคาในตัวมากขึ้น จนเกิดการแก่งแย่งช่วงชิงกัน เกิดข้อพิพาททั้งในระดับชุมชน ระดับลุ่มน้ำ จนถึงระดับระหว่างประเทศ

น่าเสียดายว่า ประเทศไทยปล่อยให้มีการทิ้งน้ำปีละกว่า 1.3 แสนล้านลูกบาศก์เมตร ไหลลง ทะเลโดยเปล่าประโยชน์ และยังคงปล่อยให้เนิ่นนานจนกระทั่งบัดนี้ ทั้งที่ความต้อการน้ำเพิ่มสูงขึ้นทุกปี ไม่ต่างจากการสลัดทิ้งเม็ดเงินมหาศาลจมลงไปในเว็จทะเล โดยไม่มีวันเต็ม

ใครจะกล่าวหาว่า การสร้างอ่างเก็บน้ำทำให้พื้นที่ป่า พื้นที่ทำกิน บ้านเรือนราษฎร โบราณสถาน โบราณวัตถุ และความหลากหลายทางชีวภาพเสียหาย ก็เป็นความจริงส่วนหนึ่งที่ต้องยอมรับกัน

แต่อีกด้านหนึ่ง เคยมีใครประเมินกลับกันบ้างหรือไม่ว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้สร้างสรรค์ความเจริญที่สัมผัสได้สารพัดอย่าง การยกสถานภาพประเทศไทยให้มีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของครัวโลก การสร้างคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่ราษฎร และ ฯลฯ

ประโยชน์โดยรวมที่ได้รับจึงมีมากมายกว่า เมื่อเปรียบกับสิ่งที่ต้องสูญเสียไป

ยิ่งกว่านั้น การพัฒนาแหล่งน้ำยังมุ่งดูแลชีวิตคนเป็นสำคัญเหนืออื่นใด โดยมุ่งเพื่อการอุปโภคบริโภคเป็นอันดับ 1 รักษาระบบนิเวศหรือทรัพยากรธรรมชาติเป็นอันดับ 2 แล้วถึงมุ่งน้ำทำกินเพื่อการเกษตรเป็นอันดับ 3

ถ้ามุ่งมองด้านลบเพียงอย่างเดียว เราก็ต้องยอมรับที่จะอยู่ในความมืดมิดไร้แสงสว่าง ต้องทนอยู่กับความไม่สะดวกสบายจากการไร้พลังงานไฟฟ้าใช้ ต้องยอมรับกับการไม่มีอาหารการกินที่อุดมสมบูรณ์ เป็นอยู่ชั่วอู่หน้าของประเทศหรือครัวของโลก

สังคมไทยก้าวพ้นเรื่องเหล่านี้ไปไกลเป็นที่ประจักษ์แล้ว เหลือก็แต่การเติมเต็ม ต่อยอดให้เกิดประโยชน์สูงสุดเท่านั้น ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านรายรอบ ต่างก็เอาอย่างไทยด้วยการเร่งพัฒนาสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำกันเป็นการใหญ่ ทั้งเพื่อการเกษตร อาหาร และพลังงานไฟฟ้า

ถ้าประเทศไทยเดินผิดทาง ไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่เป็นอย่างทุกวันนี้ มีหรือที่ประเทศ เพื่อนบ้านเหล่านี้ เขาจะยอมเดินตามในทิศทางเดียวกัน?

ชลาลัย สมบารมี 70

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง อย่าหลงประเด็น

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 16 สิงหาคม 2553

อย่าหลงประเด็น

ปกติหน้าแล้งของทุกปี มักจะเห็นข้อพิพาทจากการแย่งชิงน้ำระหว่างผู้ใช้น้ำกลุ่มต่างๆ เริ่มต้นเป็นเกษตรกรด้วยกัน ระยะเวลาเริ่มขยายวงเป็นภาคเกษตรกรรมกับภาคอุตสาหกรรม โชคดีที่หน้าแล้งปีนี้มีน้ำเพียงพอ จึงไม่ค่อยเห็นความขัดแย้งนี้ชัดนัก

ข้อที่น่าสนใจ คือมีความเข้าใจในลักษณะหลงประเด็นว่า **น้ำจากแหล่งน้ำต่างๆ ที่รัฐลงทุนสร้างขึ้นนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อการเกษตรกรรมเป็นสำคัญสถานเดียว** ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องสมบูรณ์นัก

น้ำเป็นทรัพยากรร่วมของประเทศ ปีหนึ่งๆ ประเทศไทยมีความต้องการใช้น้ำทั้งระบบ 73,787 ล้านลูกบาศก์เมตร แบ่งเป็น **น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค** 2,876 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 4 พอๆ กับ **น้ำเพื่อการอุตสาหกรรม** 2,798 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 4 เช่นกัน **น้ำเพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศ** 12,378 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 16 และ **น้ำเพื่อการเกษตร** 55,735 ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ 76

จึงทำให้แลดูคล้ายกับว่า ให้ความสำคัญกับน้ำเพื่อการเกษตร แต่จริงๆ แล้วหลักของการพัฒนาแหล่งน้ำที่สำคัญ โดยเฉพาะต้นฤดูแล้งจะมุ่งเพื่อการอุปโภคบริโภคของคนในสังคมเป็น **อันดับแรก** ใช้เพื่อรักษาระบบนิเวศตามลำน้ำเป็น **อันดับสอง** เหลือจากนั้นจึงนำไปใช้อย่างอื่นตามทิศทางของการพัฒนาประเทศ ซึ่งประเทศไทยให้น้ำหนักการพัฒนาด้านการเกษตรมากจึงจัดสรรน้ำให้มากเป็นพิเศษ กระนั้นก็ไม่ละเลยการจัดสรรน้ำเพื่อการอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นภาคที่เสริมการพัฒนาประเทศเช่นเดียวกัน

บทบาทของน้ำยังได้ขยายตัวมากขึ้นตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลง เช่น น้ำเพื่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ใช้น้ำมาก และหลากหลายตามแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ หรือเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็ก เป็นต้น 71

ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านี้ ล้วนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ สร้างงาน สร้างรายได้ความอยู่ดีกินดีของประชาชนทั้งสิ้น ดังนั้นความคิดที่ว่า น้ำต้องใช้เพื่อการเกษตรกรรมเพียงอย่างเดียว จึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ตรงข้ามน้ำยังต้องใช้เพื่อการอื่นๆ ที่เกิดประโยชน์ต่อประเทศเช่นกัน

อาการหลงประเด็นนี้ เคยก่อให้เกิดข้อขัดแย้งรุนแรงในภาคตะวันออก ระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับกลุ่มอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ดมาแล้ว ระยะหลังลามลงภาคใต้ทั้งที่ จ.ชุมพร และจ.นครศรีธรรมราช ถึงขั้นต่อต้านโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อเจียดจ่ายไปใช้ในภาคอุตสาหกรรมทั้งที่ได้วางแผนจัดสรรใช้ในพื้นที่เกษตรกรรมไปก่อนแล้ว

การเกษตรสำคัญก็จริง แต่การอุตสาหกรรมก็เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับประเทศเช่นกัน ดังนั้นข้อพิพาทการใช้น้ำของสองกลุ่มนี้ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาประเทศเลย ตรงข้ามรัฐยังต้องเร่งทำความเข้าใจเรื่องนี้ ก่อนที่จะลุกลามบานปลาย และแก้ไขยากยิ่งขึ้น

ชลาลัย สมบารมี72

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ภาวะเสียวสมบูรณ์

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 14 กุมภาพันธ์ 2554

ภาวะเสียวสมบูรณ์

ความสำเร็จของการชลประทาน ไม่ได้อยู่ที่การพัฒนาแหล่งน้ำต้นทุน และระบบส่งน้ำเพียงเท่านั้น หากยังหมายรวมถึงการบริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพด้วย

การบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ถือเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง เนื่องจากโครงข่ายระบบส่งน้ำ ที่กระจายไปสู่แปลงนาของเกษตรกร มีข้อจำกัดมากกว่าโครงข่ายท่อประปาที่ส่งให้ผู้บริโภคตามครัวเรือน อีกทั้งความต้องการใช้น้ำของเกษตรกรก็มีรายละเอียดซับซ้อนมากกว่าเช่นกัน

ในอดีตการพัฒนาแหล่งน้ำ การก่อสร้างระบบส่งน้ำและการบริหารจัดการน้ำ อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานหลักด้านน้ำอย่างกรมชลประทานโดยสิ้นเชิงก็ว่าได้จนเมื่อความต้องการ ใช้น้ำมากขึ้น ปริมาณน้ำต้นทุนมีจำกัด เกิดข้อขัดแย้งระหว่างเกษตรกรผู้ใช้น้ำด้วยกัน กรมชลประทาน นอกจากสนับสนุนให้จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำรูปแบบต่างๆ แล้วยังได้ตัดสินใจเปิดโอกาสให้เกษตรกรมี ส่วนร่วมด้วยการจัดตั้ง **“คณะกรรมการจัดการน้ำชลประทาน (Joint Management Committee for Irrigation หรือ JMC)”** ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจาก 4 ฝ่าย ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมชลประทาน และหน่วยงานเกี่ยวข้อง

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากระเสียว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี เป็นพื้นที่นำร่องที่กรมชลประทาน จัดตั้งคณะกรรมการ JMC ขึ้นมาเป็นแห่งแรกเมื่อปี 2549 เพื่อทำหน้าที่เป็นองค์กรสูงสุดในการตัดสินใจเรื่องการบริหารจัดการน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ 130,000 ไร่ ในเขต อ.เดิมบางนางบวช อ.สามชุก และ อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี

รูปแบบคณะกรรมการ JMC เป็นการบูรณาการการทำงานร่วมกัน ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียในเรื่องทรัพยากรน้ำ ในทุกภาคส่วน เป็นเวทีให้แต่ละกลุ่มเสนอปัญหา และการหาทางออกร่วมกันโดยสันติ จนทำให้กรมชลประทาน ได้รับรางวัลหน่วยงานดีเด่น 73

ด้านคุณภาพการให้บริการประชาชน ประจำปี 2553 จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) และกรมชลประทานกำลังเสนอโครงการนี้ ขอรับรางวัลประเภทบริการด้านสาธารณะดีเด่น (Public Service Awards) จากองค์การสหประชาชาติ

ความสำเร็จของ JMC โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากระเสียว ไม่เพียงช่วยให้การบริหารจัดการน้ำเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ลดข้อขัดแย้งแย่งชิงน้ำเท่านั้น หากยังได้สถาปนาประชาธิปไตยขึ้นในพื้นที่ชลประทานอีกด้วย

เป็นประชาธิปไตยในการบริหารจัดการน้ำ โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมสำคัญในการตัดสินใจเพื่อความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรเอง ในขณะที่กรมชลประทานได้ถอยออกมาทำหน้าที่พี่เลี้ยงช่วยอำนวยความสะดวกอย่างแข็งขัน

JMC โครงการฯ กระเสียว จึงเป็นสัญญาณบวกที่จะต่อยอดขยายผล และนำไปสู่ความสำเร็จของการชลประทานไทยทั้งประเทศในอนาคต

ชลาลัย สมบารมี74

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ขุมทรัพย์ห้วยสะแบก

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 10 พฤษภาคม 2553

ขุมทรัพย์ห้วยสะแบก

หลักการบริหารจัดการน้ำ นอกจากมีอ่างเก็บน้ำ อันเป็นแหล่งน้ำต้นทุนแล้ว กระบวนการส่งกระจายน้ำไปสู่แปลงเพาะปลูกปลายทางก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน

ชุมชนชาว ต.บุงค้ำ อ.เลิงนทา จ.ยโสธร เดิมที่อาศัยห้วยสะแบกเป็นลำน้ำสายหลักในการเพาะปลูก แต่หน้าฝนน้ำหลากท่วมนาข้าวที่ปักดำเสียหาย พอๆ กับหน้าแล้งที่แล้งน้ำไม่อาจเพาะปลูกได้ผล จนเป็นที่มาของการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบกที่มีปริมาณเก็บกักสูงสุด 26.80 ล้านลูกบาศก์เมตร

มีขุมทรัพย์เป็นอ่างเก็บน้ำแล้ว ทำอย่างไรส่งกระจายน้ำให้ทั่วถึง ถ้าพึ่งอาศัยกำลังเจ้าหน้าที่อ่างเก็บน้ำห้วยสะแบกที่มีจำกัดคงไม่พอ กรมชลประทานจึงจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำห้วยสะแบกขึ้นมา เป็นกลไกในพื้นที่ช่วยบริหารจัดการน้ำร่วมกันเมื่อปี 2540

การจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำไม่ใช่เรื่องยาก ที่ยากยิ่งกว่าคือต้องสร้างจิตสำนึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของทรัพยากรน้ำในพื้นที่ให้ได้เสียก่อน ด้วยความทุ่มเทอุทิศอย่างแรงกล้าของเจ้าหน้าที่ชลประทาน ทั้งการเข้าไปพูดคุยหารือ นัดแนะประชุม ค้นหาแกนนำ พาไปดูงานต่างพื้นที่ ประสานหน่วยงานอื่นๆ ทำให้กลุ่มผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบกค่อยๆ เข้มแข็งเติบโตในที่สุด

การกระจายน้ำที่ไม่ค่อยทั่วถึงก็สามารถส่งได้ทั่วถึงทุกแปลง อ่างเก็บน้ำห้วยสะแบกส่งน้ำให้ผ่านคลองสายหลัก กลุ่มผู้ใช้น้ำชั้นอาสาจัดระบบดูแลการกระจายน้ำไปสู่คลองสายรองและคูน้ำ เพื่อให้ทุกแปลงเพาะปลูกในพื้นที่ร่วมหมื่นไร่ได้รับน้ำอย่างทั่วถึง ความเป็นธรรมนี้ ก่อให้เกิดพลังศรัทธา และความร่วมมือจากมวลสมาชิกกว่า 700 ราย

ความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ใช้น้ำห้วยสะแบก นำไปสู่การขยายตัว และพัฒนาการเกษตรได้อย่างน่าอัศจรรย์ นอกจากผลผลิตข้าวเฉลี่ยเพิ่มจาก400กิโลกรัม/ไร่ เป็นมากกว่า 500 กิโลกรัม/ไร่แล้ว ยังชักนำไปสู่การลดใช้สารเคมี มาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักชีวภาพ ช้ำยังสกัดกั้นคนต่างถิ่นที่เช่าที่ดินหน้าแล้งปลูกแตงโม ซึ่งใช้สารเคมีสูง ให้นำไปปลูกพืชชนิดอื่นแทน

อานิสงส์จากการดูงานนอกพื้นที่ ได้จุดประกายให้กลุ่มผู้ใช้น้ำห้วยสะแบกจับมือกับบริษัทเอกชนในการปลูกพืชฤดูแล้งในรูปการเกษตรแบบมีพันธสัญญา(คอนแทรก ฟาร์มมิ่ง)ทั้งข้าวโพด พริก มะเขือเทศ โดยประกันราคารับซื้อล่วงหน้า ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ดีขึ้น มั่นคงขึ้น

เช่นเดียวกับการเลี้ยงปลา เริ่มจากบ่อเพาะขยายพันธุ์บ่อเดียว แล้วกระจายลูกปลานิลปลาไน ปลาตะเพียน ราคาถูกให้สมาชิกนำไปเลี้ยงต่อ ท้ายสุดพัฒนาไปเป็นการเกษตรแบบผสมผสาน มีทั้งไร่นา บ่อปลา และฟาร์มเลี้ยงไก่ ในพื้นที่เดียวกัน

เกษตรกรที่นี่ยังขยันปลูกมันสำปะหลัง และอ้อยนอกพื้นที่ชลประทาน จึงไม่แปลกที่ฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนแห่งนี้ค่อนข้างจะดี

กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน อ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก ได้รับการคัดเลือกเป็นสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานดีเด่นประจำปี 2552 โดยจะเข้ารับรางวัลในวันที่ชมงคล 13 พฤษภาคม 2553 ซึ่งถือเป็นวันเกษตรกรอีกด้วย

นี่เป็นเครื่องยืนยันว่า นอกจากมีอ่างเก็บน้ำแล้ว ยังต้องมีกลุ่มผู้ใช้น้ำที่เข้มแข็งอีกด้วยจึงจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง กระจาย โภอินเตอร

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 23 พฤษภาคม 2554

กระจาย โภอินเตอร

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากระจาย อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี ประสบความสำเร็จระดับนานาชาติ เมื่อคว้า **รางวัลรองชนะเลิศ** รางวัลคุณภาพการให้บริการประชาชน ประเภทการสร้างนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจเชิงนโยบาย ในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก จากองค์การสหประชาชาติ ประจำปี 2554

เคยเขียนถึงโครงการนี้ไปแล้วเมื่อต้นปีว่า ได้รับรางวัลหน่วยงานดีเด่นด้านคุณภาพการให้บริการประชาชน ประจำปี 2553 จากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) แล้ว ทั้งทำว่า กำลังเสนอชิงรางวัลจากองค์การสหประชาชาติ

ชื่อเต็มๆ ที่กรมชลประทานเสนอเข้าไปชิงรางวัลคือ “การจัดการชลประทานแบบมีส่วนร่วมโดยคณะกรรมการภาคประชาสังคม และองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน : โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษากระจาย อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี ประเทศไทย”

ชื่อยาวมาก แต่คนนิยมเรียกขานสั้นๆ ว่า **โครงการกระจาย** อันเป็นชื่อโครงการอ่างเก็บน้ำกระจาย ของกรมชลประทานนั่นเอง

ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ชาวดีในหมู่ชาชลประทานเท่านั้น หากแต่ความยินดีนี้น้ำจะแพร่กระจายไปยังหน่วยงานเกี่ยวข้องอีก 3 ภาคส่วนด้วยกัน ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานเกี่ยวข้องอื่นๆ ที่รวมตัวกันเป็น **คณะกรรมการจัดการน้ำชลประทาน (Joint Management Committee for Irrigation หรือ JMC)**

ความสำคัญของ JMC คือเป็นรูปแบบนำร่องที่ทดลองใช้ในโครงการกระจายตั้งแต่ปี 2549 ทำหน้าที่เป็นองค์กรสูงสุดในการบริหารจัดการน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ 130,000 ไร่ ทั้ง อ.เดิมบางนางบวช อ.สามชุก และ อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี 79

เป็นโครงการเดียวของประเทศไทยที่ฝ่าด่านเข้าไปถึงรางวัลรองชนะเลิศในประเภทดังกล่าว จากหลายหน่วยงานในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ซึ่งปกติประเทศไทยเคยได้รับรางวัลรองชนะเลิศ โดยโรงพยาบาลโสธร จากหมวดการปรับปรุงการให้บริการประชาชน เมื่อปี 2551 และเมื่อปี 2552 โรงพยาบาลมหาราช นครเชียงใหม่ ได้รับรางวัลชนะเลิศ จากหมวดเดียวกัน

ปี 2553 ไม่มีหน่วยงานใดได้รับรางวัล พอมาถึงปี 2554 โครงการกระเสียวก็สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทย ด้วยการคว้ารางวัลรองชนะเลิศ

รางวัลยอดเยี่ยมเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงผู้เกี่ยวข้องให้เบิกบานแจ่มใส ข้อที่มีความอดสาหัสลงทุนลงแรง และมันสมองในการขับเคลื่อนงานให้สำเร็จ ยิ่งไปกว่านั้นเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าเราเดินมาถูกทางแล้วในการบริหารจัดการน้ำ

การพัฒนาแหล่งน้ำ แม้ยังคงความสำคัญยิ่งยวด กระนั้นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่อุตสาหกรรมน้ำที่อุตสาหกรรมน้ำได้มานั้น ก็น่าจะสำคัญเป็นทวีคูณท่ามกลางโลกร้อน และมีความผันผวนเรื่องน้ำสูงกว่าที่ผ่านมา

ที่สำคัญ JMC เป็นการสถาปนาพื้นที่ประชาธิปไตยที่จับต้องได้ในหมู่ผู้เกี่ยวข้องกับน้ำโดยตรง ซึ่งสามารถขยายผลไปทั่วประเทศอย่างจริงจัง มากกว่าแค่คำพูดเลื่อนลอย

ชลาลัย สมบารมี80

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ชลประทานเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 20 กรกฎาคม 2552

ชลประทานเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งของการชลประทาน หาได้อยู่ที่การพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ หรือการบริหารจัดการน้ำของหน่วยงานต้นน้ำอย่างกรมชลประทานประการเดียวนั้นไม่ หากยังรวมความไปถึงปลายน้ำที่เป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำ โดยเฉพาะเกษตรกร ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ใช้น้ำในสัดส่วนที่มากที่สุด

ลำพังกรมชลประทานมีภารกิจพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ และสร้างระบบเครือข่ายกระจายน้ำก็เป็นเพียงการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้ใช้น้ำ เมื่อน้ำจากระบบชลประทานเดินทางถึงมือผู้ใช้น้ำ ตรงนี้เองที่เป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ หากมีการบริหารจัดการที่ดีก็จะกลายเป็นพลังผลักดันให้การชลประทานทั้งระบบเข้มแข็งอย่างนี้ก็ไม่ถึง และมีความหมายใหญ่หลวงสำหรับสังคมไทยในอนาคต

กรมชลประทาน จึงถือเอาการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นภารกิจสำคัญประการหนึ่งของกรม โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้ใช้น้ำเป็นสำคัญ

การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ เป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มของชุมชนผู้ใช้น้ำ และพัฒนาเป็นการมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำอย่างจริงจัง จนบังเกิดค่านิยมการใช้น้ำที่ถูกต้อง โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ความประหยัด และประโยชน์ที่ได้รับ

รูปธรรมที่เห็นได้จากการมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ อาทิ การคำนวณปริมาณความต้องการใช้น้ำในแต่ละฤดู การผลิต การกำหนดชนิดของพืชที่จะเพาะปลูก การจัดสรรแบ่งปันน้ำเป็นรอบ การบำรุงรักษาคลองส่งน้ำ และ ฯลฯ กลายเป็นกติกาสังคมที่ทุกคนยอมรับ และปฏิบัติตาม83

ข้อที่น่ายินดีกว่านั้น คือเป็นจุดเริ่มต้นในการฟื้นฟูการรวมพลัง ทั้งกายใจของชุมชนให้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หลังจากความรู้สึกเช่นนี้จิตใจทางหายไปจากชุมชนเสียนาน เป็นลักษณะต่างคนต่างอยู่ ถดถอยพังพาลง และทำให้ชุมชนค่อยๆ อ่อนแอ

ความเข้มแข็งของกลุ่มผู้ใช้น้ำ จึงไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการใช้น้ำชลประทาน เพื่อประโยชน์ของสมาชิกเพียงเท่านั้น หากเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่การกำหนดชะตาชีวิตของชุมชนผู้ใช้น้ำนั้นด้วยอย่างน่าอัศจรรย์ เช่น การรวมกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นสวัสดิการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำแก่สมาชิก การรวมกลุ่มผลิตสินค้าเกษตร และสินค้าชุมชนการรับเอาวิทยาการความรู้จากหน่วยงานภายนอก และถ่ายทอดประสบการณ์ไปสู่สมาชิกในชุมชน รวมไปถึงการเสียสละร่วมแรงร่วมใจทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ

การรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำ ถือได้ว่ามีพลังดึงดูดสูงเมื่อเทียบกับการรวมกลุ่มด้านอื่น เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่ทุกคนต้องการ และเป็น “ทรัพยากรกลาง” ที่ต้องแบ่งสรรปันส่วนอย่างเป็นธรรม ไม่เช่นนั้นมักมีกรณีพิพาทชนิดถึงแก่อสัญกรรม นอกจากเป็นจุดเริ่มต้นให้เกิดการรวมกลุ่มก่อนได้อย่างเข้มแข็งแล้ว ยังพัฒนาให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งอย่างยั่งยืน และต่อยอดแตกไปสู่กิจกรรมอย่างอื่นที่เสริมความเข้มแข็งแก่ชุมชนควบคู่ไปด้วย

การชลประทานที่เข้มแข็ง จึงหมายรวมถึงชุมชนที่เข้มแข็งอย่างแยกไม่ออกด้วย

ชลาลัย สมบัติมี84

น้ำในฐานะปัจจัยการผลิตอาหารที่สำคัญของ
ประเทศและครัวโลก⁸⁷

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง สงครามข้าวรอบตัว

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 19 เมษายน 2553

สงครามข้าวรอบตัว

ข้อมูลข่าวสารที่ถึงกันรวดเร็วดุจพลิกฝ่ามือในโลกไซเบอร์ ชัดเจนเหลือเกินว่า เพื่อนบ้านรายรอบประเทศไทย กำลังมุ่งหน้าสู่ ถนนสายอาหาร หรืออีกนัยหนึ่ง ความมั่นคงด้านอาหารนั่นเอง

เวียดนาม พม่า ลาว กัมพูชา มาเลเซีย หรือจะเลยออกไปอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ต่างก็วางแผนพึ่งพาตัวเองในเรื่องอาหารกันทั้งสิ้น หนักกว่านั้นตั้งเป้าหมายผลิตอาหารส่วนเกินเพื่อส่งออกหารายได้เข้าประเทศ ไม่ต่างจากไทยที่ได้ชื่อเป็นพี่ใหญ่ในภูมิภาคนี้เลย

ทุกประเทศกำหนดให้ “ข้าว” เป็นพืชหลักที่ต้องพึ่งพาตัวเองได้ และมีผลผลิตส่วนเกินส่งออกให้ได้

กลายเป็นคู่แข่งในตลาดข้าวไทยแทบทุกประเทศก็ว่าได้

เมื่อตั้งธงว่า ปลูกข้าว และเพิ่มผลผลิตข้าว น้ำก็เป็นเรื่องใหญ่ในทันที เพราะข้าวเป็นพืชที่ต้องพึ่งพาน้ำปริมาณมาก

ว่าด้วยศักยภาพของดินไม่มีปัญหา เพื่อนบ้านอาเซียนของไทยปลูกข้าวได้หมด พอๆ กับเรื่องพันธุ์ข้าวที่ไม่หนีกันเท่าใด ยกเว้นข้าวหอมมะลิที่สร้างชื่อให้ข้าวไทยโดดเด่นเป็นพิเศษ

พื้นที่นาของกลุ่มประเทศอาเซียนกลายเป็นที่จับจ้องของประเทศเศรษฐกิจตะวันออกกลางที่เข้าไปแสวงหาที่ดินเพื่อค้ำประกันความมั่นคงด้านอาหาร

ด้านหนึ่ง ประเทศเหล่านั้นลงทุนสร้างระบบชลประทานขึ้นมาหล่อเลี้ยงพื้นที่เพาะปลูกข้าวขึ้นมาเอง ถึงขั้นกู้เงินต่างประเทศมาลงทุนทำโครงการก็มี อีกด้านบางประเทศยอมให้ประเทศ88

เศรษฐกิจตะวันออกกลางเข้ามาเช่าสัมปทานพื้นที่ โดยมีข้อแม้ให้ประเทศผู้สัมปทานต้องลงทุนระบบชลประทานให้ด้วย

นี่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมผู้ผลิตข้าว ในสังคมที่คำว่า “ความมั่นคงด้านอาหาร” ได้รับการกล่าวขวัญอย่างจริงจังที่สุด

เมื่อพื้นที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าว ผนวกเข้ากับทุนสนับสนุนระบบชลประทานอย่างลงตัว จึงไม่น่าแปลกที่อาเซียนหลายประเทศ กำหนดและประกาศยุทธศาสตร์การผลิต และส่งออกข้าวอย่างจริงจัง

ประเทศไทย แม้จะมีพื้นที่ราบลุ่มเจ้าพระยาเป็นฐานที่มั่นในการผลิตข้าวประมาณครึ่งหนึ่งของผลผลิตรวมทั้งประเทศ แต่ข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ ปริมาณน้ำต้นทุน และจำนวนรอบการผลิต ที่ราบลุ่มเจ้าพระยาก็ไม่อาจเพิ่มผลผลิตข้าวได้มากไปกว่านี้นัก

ทางออกของผู้ส่งออกข้าวมากที่สุดของโลกอย่างประเทศไทย ทางหนึ่ง ต้องหันไปปลูกข้าวคุณภาพดี เป็นการเพิ่มมูลค่า เพื่อหนีคู่แข่งไปอยู่ตลาดบน อีกทางต้องเพิ่มผลผลิตข้าวที่มีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ต่ำให้ได้ผลผลิตเฉลี่ยสูงขึ้น เพื่อให้ต้นทุนการผลิตแข่งขันสู้ประเทศอื่นได้

นั่นหมายความว่า ต้องเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาระบบชลประทานในพื้นที่ปลูกข้าวเหล่านั้นเป็นการใหญ่ เร่งสร้างหลักประกันเรื่องน้ำ ทั้งในช่วงนาปี และนาปรัง โดยไม่จำเป็นต้องรอให้เพื่อนบ้านมาตะโกนตำรบนหน้าบ้าน

ชลาลัย สมบารมี 89

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง อาหารมั่นคงมาก่อน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 25 กรกฎาคม 2554

อาหารมั่นคงมาก่อน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือสภาพัฒน์ ถือเป็นกรอบทิศทางในการพัฒนาประเทศในระยะ 5 ปี โดยเริ่มใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับแรก ในช่วงปี พ.ศ.2505-2509 ขณะนี้กำลังจัดทำแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559)

ในแผนมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ 2 ข้อใหญ่คือ

หนึ่ง การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก

สอง ความมั่นคงด้านอาหาร และพลังงานโลก

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก ส่งผลให้สภาพภูมิอากาศแปรปรวน ก่อให้เกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้ง และรุนแรงขึ้น ทั้งอุทกภัย วาตภัยแล้ง รวมทั้งไฟป่า **ซ้ำยังทำให้ภูมิภาคในเขตร้อนมีฤดูแล้งที่ยาวนานขึ้น การระเหยของน้ำเพิ่มขึ้น ปริมาณน้ำที่เก็บกักลดลง และส่งผลกระทบต่อการผลิตและผลผลิตทางการเกษตร และความมั่นคงด้านอาหาร**

ขณะเดียวกัน โลกประสบปัญหาการใช้พลังงานเพิ่มขึ้น สวนทางกับพลังงานฟอสซิลที่มีเหลือน้อย จนต้องหันไปพึ่งพลังงานจากพืชอาหาร ส่งผลกระทบต่อพืชอาหาร ซึ่งมีความต้องการสูงขึ้นเช่นกัน ซ้ำยังได้รับผลกระทบจากภาวะโลกร้อนอีกทางหนึ่งด้วย สถานการณ์ดังกล่าว อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างการผลิตพืชอาหาร กับพืชพลังงานในอนาคต ทำให้ผลผลิตอาหารลดลง ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชากรโลก และมีราคาสูง จนนำไปสู่วิกฤติอาหารโลก

สรุป ความมั่นคงด้านอาหาร เป็นประเด็นหลักที่สำคัญยิ่งยวด ทั้งจากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลง และการใช้พลังงานมากขึ้น 90

สภาพพัฒน์ยังตั้งข้อสังเกตด้วยว่า การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศโลก ยังส่งผลสะท้อนต่อภาคสังคม อาทิ ปัญหาความยากจน การอพยพย้ายถิ่น และการแย่งชิงทรัพยากร

ในอดีต ภูมิอากาศโลกยังเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก ประเทศไทยยังเผชิญปัญหาความยากจนการอพยพย้ายถิ่น การแย่งชิงทรัพยากร แต่ใช้การพัฒนาแหล่งน้ำชลประทานเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา ช่วยให้ราษฎรมีน้ำเพื่อการเกษตร มีผลผลิตเพิ่มขึ้นและรายได้ที่ดีขึ้น ช่วยลดปัญหาการอพยพย้ายถิ่น การแย่งชิงทรัพยากรไปในตัว และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความมั่นคงประเทศตราบจนปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลกไม่ใช่เรื่องง่าย จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากประชาคมโลก และใช้ระยะเวลายาวนาน การรับมือกับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลก จึงเป็นเรื่องเฉพาะหน้าของแต่ละประเทศ

สำหรับประเทศไทย แหล่งผลิตอาหารสำคัญกระจายในพื้นที่ลุ่มน้ำหลัก 25 ลุ่มน้ำทั่วประเทศ ซึ่งได้รับการพัฒนาไปแล้วบ้าง แต่ยังไม่เต็มศักยภาพ ทั้งแหล่งน้ำชลประทาน ระบบชลประทาน และระบบแพร่กระจายน้ำในไร่นา ปัญหาเร่งด่วนเฉพาะหน้า จึงหนีไม่พ้นต้องเร่งพัฒนาให้เต็มศักยภาพโดยเร็ว

เพื่อลดความเสี่ยงให้น้อยลง พร้อมๆ กับเพิ่มหลักประกันความมั่นคงด้านอาหารให้มากยิ่งขึ้น

ชลาลัย สมบารมี91

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง ของขวัญจากธรรมชาติ

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 31 มกราคม 2554

ของขวัญจากธรรมชาติ

ถ้าปัญหาหลักของโลกในอนาคตมี 3 เรื่อง คือ น้ำ อาหาร และพลังงาน เราจะมีหลักคิดต่อเรื่องเหล่านี้อย่างไร
อาหาร เป็นผลผลิตที่อาศัยปัจจัยการผลิตที่สำคัญเช่นน้ำเสมอ พี่ชายต้องการน้ำ เพื่อการเจริญเติบโต ก่อนให้ผลผลิตเก็บเกี่ยว และแปรรูปเป็นอาหาร สัตว์ก็ไม่ต่างกันตรงที่ต้องการน้ำโดยตรง และอาหารสัตว์อันเป็นผลผลิตจากน้ำ เพื่อการเจริญเติบโต แล้วแปรรูปมาเป็นเนื้อสัตว์

พลังงาน โลกได้มาถึงจุดที่ตระหนักคิดได้ว่า ไม่ถึง 100 ปีข้างหน้า พลังงานเชื้อเพลิงฟอสซิล หรือน้ำมันจะหมดไปจากโลกนี้ ต้องอาศัยพลังงานทดแทนหลากหลายรูปแบบ ทั้งพลังงานจากธรรมชาติโดยตรง เช่น แสงอาทิตย์ ลม หรือกระทั่งน้ำที่ใช้อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน และพลังงานทดแทน จากพืช ซึ่งคือน้ำอีกนั่นแหละ

สรุปได้ว่า แม้โลกในอนาคตจะมีเรื่องสำคัญ 3 เรื่องก็ตาม สุดท้ายโลกก็ลงเอยรวมศูนย์เรื่อง “น้ำ” เพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น เป็นเครื่องยืนยันว่า น้ำสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด

มีน้ำเล่า การเสาะแสวงหาดินแดนใหม่บนโลก บรรดานักวิทยาศาสตร์ต่างพยายามค้นหาร่องรอยน้ำบนดาวเคราะห์นั้นๆ เสมอ ไม่ใช่แค่ยืนยันว่าครั้งหนึ่งเคยมีน้ำเท่านั้นยังหมายถึงหากจะยึดเป็นอาณานิคมแหล่งพักพิงในอนาคตของชาวโลกได้นั้น จำเป็นต้องมีน้ำ เป็นเครื่องค้ำประกันความอยู่รอดด้วย

โลกนับแต่อดีต ปัจจุบัน รวมถึงอนาคต จึงพันพันกับน้ำอย่างแยกไม่ออก๑๔

ประเทศไทยอาศัยน้ำ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงมาโดยตลอดภายใต้สังคมเกษตรกรรม ทำให้คนไทยมีอาหารการกิน สมบูรณ์ มีเหลือพอส่งออก หรือผลิตเพื่อการส่งออกเลี้ยงประชากรโลกโดยตรง

เป็นความภาคภูมิใจของคนไทย ไม่น้อยไปกว่าการแสวงหามูลค่าทางเศรษฐกิจในการส่งออกสินค้าเกษตร และ อาหารของประเทศ

ประเด็นคือยิ่งส่งออกมากขึ้นเท่าใด ก็เท่ากับเราต้องเสาะแสวงหาน้ำมากขึ้นเท่านั้น

แล้วประเทศไทย ยังมีโอกาสเสาะแสวงหาน้ำเพียงใด?

ในหลักการต้องบอกว่า **มีมากมาย** เพราะมีของขั้วจากธรรมชาติ หรือน้ำฝน ตกลงมาปีละ 7-8 แสนล้าน ลูกบาศก์เมตร ส่วนหนึ่งระเหย และซึมลงสู่ใต้ดิน เหลือเป็นปริมาณน้ำท่า 2 แสนกว่าล้านลูกบาศก์เมตร แต่สามารถ เก็บกักในอ่างเก็บน้ำขนาดต่างๆ ได้เพียง 7 หมื่นกว่าล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็น 35% เท่านั้น

อีกกว่า 1.3 แสนล้านลูกบาศก์เมตรที่เหลือ เป็นปริมาณน้ำท่าที่เดินทางไกลไหลลงทะเลจนหมดสิ้นแทบไม่เกิด ประโยชน์อันใดเลย

หากคิดอ่านเก็บกักปริมาณน้ำก่อนนี้เป็นน้ำต้นทุนได้เพิ่มขึ้นเท่าใด ก็จักบังเกิดประโยชน์เพิ่มขึ้นเท่านั้น ทั้งในแง่โอกาส และในแง่เศรษฐกิจ กระทั่งสังคม

เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทย และต่อประชาคมโลก ควบคู่กันไปอย่างชัดเจน

ชลาลัย สมบารมี95

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง คำตอบของอาหาร

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 24 มกราคม 2554

คำตอบของอาหาร

การเปลี่ยนแปลงสภาวะอุณหภูมิของโลกส่งผลกระทบต่อพื้นที่ต่างๆ ในภูมิภาคของโลกอย่างกว้างขวางและรุนแรง ในรูปภัยพิบัติธรรมชาติ ทั้งฝนแล้ง น้ำท่วม ดินถล่ม หิมะตกหนักส่งผลให้แหล่งผลิตอาหารสำคัญของโลกพลอยได้รับผลกระทบกันถ้วนหน้าไปด้วย

ที่สำคัญเป็นที่คาดหมายว่า อาหารจะขาดแคลน มีราคาแพงกว่าปกติ และนำไปสู่เหตุรุนแรง โดยเฉพาะประเทศที่เข้าไม่ถึงอาหาร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาติยากจน สัญญานี้เริ่มก่อตัวในประเทศแอฟริกาใต้ และตุรกี ในทวีปแอฟริกา ที่ก่อหวอดประท้วงรัฐบาลลุกลามจนถึงขั้นเลือดตกยางออก

สถานการณ์อาหารขาดแคลน และมีราคาแพงแล้ว ครั้งล่าสุดเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อปี 2551 เพียงเพราะเหตุว่าโลกประสบปัญหาพลังงานขาดแคลน จึงมีการนำพืชอาหารมาแปรเป็นพลังงาน เช่น อ้อย มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน ถั่วเหลือง ทำให้เกิดการขาดแคลนอาหารอย่างรุนแรง และมีราคาแพงแล้ว ทั้งยังส่งผลกระทบต่อราคาอาหารทั่วไปอีกด้วย

สถานการณ์อาหารขาดแคลน ไม่เพียงคุกคามชาติยากจนเท่านั้น ชาติร่ำรวยทางเศรษฐกิจแต่ขาดแคลนพื้นที่การเกษตร อย่างกลุ่มประเทศตะวันออกกลาง ได้เริ่มออกไปแสวงหาพื้นที่การเกษตรนอกประเทศ สร้างความมั่นคงด้านอาหารให้ประเทศ และประชากรของตัวเอง

เป็นการสะท้อนว่า แท้จริงแล้ว อาหารสำคัญกว่าน้ำมัน

ครัวของโลกอย่างประเทศไทยในขณะนี้ ยังเผชิญปัญหาอาหารบางอย่างขาดแคลน และมีราคาแพง เช่น น้ำมันปาล์ม อันเนื่องจากผลผลิตในประเทศลดลงจากภาวะฝนแล้ง และซ้ำเติมด้วยภาวะน้ำท่วมปลายปี96

ประเทศไทย ในฐานะครัวของโลก มีพื้นที่การเกษตรผืนใหญ่ในกลุ่มเจ้าพระยา ใหญ่เป็นอันดับ 8 ของโลก ส่งสินค้าเกษตร และอาหาร มากเป็นอันดับที่ 13 ของโลก โดยมีสินค้าส่งออกเป็นอันดับ 1 ของโลกหลายรายการ อาทิ ข้าว ยางพารา น้ำตาล มันสำปะหลังสับปะรดกระป๋อง ไข่ กุ้ง และปลาทูน่ากระป๋อง

ในขณะที่เราส่งสินค้าเกษตร และอาหารออกไป เราก็กังการส่งออก “น้ำ” ออกไปด้วยเช่นกัน เพราะสินค้าเกษตร และอาหารต้องใช้น้ำเป็นต้นทุนในการผลิต คำนวณเบ็ดเสร็จแล้วประมาณ 40,000-50,000 ล้านลูกบาศก์เมตร พอๆ กับปริมาณน้ำที่ใช้การอยู่ทั่วประเทศในแต่ละปีทีเดียว

อาหารสำคัญจริง แต่เบื้องหลังอาหารมีน้ำเป็นองค์ประกอบสำคัญๆ เสมอ

การดำรงสถานภาพครัวของโลกก็ดี การดำรงสถานภาพประเทศที่มีความมั่นคงด้านอาหารก็ดี ย่อมต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญยิ่งยวดอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

ปราศจากการพัฒนาอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ 33 แห่ง ขนาดกลาง 367 แห่ง และขนาดเล็กอีกมากมาย ประเทศไทยจะมี หรือดำรงสถานภาพเช่นที่ทำได้ไหม?

ชลาลัย สมบัติมี97

สถานการณ์วิกฤติจากภัยธรรมชาติ⁹⁸

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง คลองลัดตัดทำจีน

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 31 ตุลาคม 2554

คลองลัดตัดทำจีน

ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีแม่น้ำทำจีนเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนแม่น้ำน้อย ต่างแต่ว่าแม่น้ำน้อยแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว ยังไหลกลับเข้าไปสมทบเจ้าพระยาอีกครั้งเหนือบางไทร จ.พระนครศรีอยุธยา แล้วไหลไปออกทะเลสมุทรปราการ ในขณะที่แม่น้ำทำจีนไหลลงทะเลสมุทรสาคร

ช่วงน้ำท่วมใหญ่พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาปี 54 นอกจากระบายน้ำผ่านแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นหลักแล้ว กรมชลประทานผันน้ำออกอีก 2 ทิศทาง โดยฝั่งตะวันตก ผันออกแม่น้ำทำจีน คลองมะขามเต่า-อุทอง ฝั่งตะวันออก ผันน้ำไปลงคลองชัยนาท-ป่าสัก ผ่านประตูระบายน้ำมโนรมย์ ก่อนระบายสู่ประตูระบายน้ำพระนารายณ์ บริเวณจุดตัดแม่น้ำป่าสักเหนือเขื่อนพระราม6 ลงคลองระพีพัฒน์ เรื่อยลงมา ซึ่งสามารถผันน้ำไปออกแม่น้ำเจ้าพระยาได้ หรือแม่น้ำนครนายก หรือแม่น้ำบางปะกงได้ทั้งสิ้น

แม่น้ำทำจีนไหล ช่วงที่แยกจากเจ้าพระยาที่ชัยนาทเรียกแม่น้ำมะขามเต่า เข้าสู่พรรณบุรีเรียกแม่น้ำสุพรรณบุรี ผ่านนครปฐมเรียกแม่น้ำนครชัยศรี พอเข้าสู่สมุทรสาครไปออกอ่าวไทยเรียกแม่น้ำทำจีน ด้วยความยาว 320 กิโลเมตร แม่น้ำสายนี้จึงคดเคี้ยว เลี้ยวลด อยู่หลายแห่ง ระบายน้ำสู่ทะเลล่าช้า

ถ้าเอาคลองลัดโพธิ์ ของแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นตัวตั้ง คลองโพธิ์จะลัดกระเพาะหมูบางกระเจ้าจาก 18 กิโลเมตร เหลือ 600 เมตร จากที่ใช้เวลาไหลนานนับชั่วโมงก็รินเหลือ 10 นาที เพิ่มประสิทธิภาพการระบายน้ำอย่างยอดเยี่ยม

น้ำท่วมใหญ่ครั้งนี้ ทหารช่างเร่งขุดคลองลัด 3 แห่ง ในแม่น้ำทำจีน ได้แก่ คลองลัดช่วงจิวราย คลองลัดตรงค่นอง และคลองลัดท่าข้าม ตามลำดับ จากความยาวจุดละ 10 กว่ากิโลเมตร ก็เหลือ 1-2 กิโลเมตร ซึ่งเป็นแนวคลองที่ชาวบ้านขุดไว้แล้ว เพียงแต่ตื้น แคบ และรกรื้อ ระบายน้ำยาก99

การแก้ไขปัญหานี้ โดยเฉพาะหน้าด้วยคลองลัดนี้ สอดรับกับแผนของกรมชลประทาน ซึ่งนอกจากขุดคลองลัดแล้ว ยังสร้างประตูระบายน้ำเหมือนคลองลัดโพธิ์ด้วย นอกจากช่วยระบายน้ำให้ลงทะเลเร็วแล้ว ยังทำหน้าที่ปิดกั้นยามน้ำทะเลหนุน โดยปล่อยให้ไหลผ่านลำน้ำเดิม หน่วยงานไม่ให้น้ำทะเลขึ้นเร็ว ประตูระบายน้ำจึงเป็นประโยชน์มากกว่า คลองลัดธรรมดา

แม่น้ำท่าจีน ผันน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาได้แค่ 32 ล้านลูกบาศก์เมตร/วัน ใกล้เคียงกับคลองชัยนาท-ป่าสัก 45 ล้านลูกบาศก์เมตร/วัน แต่เทียบกับแม่น้ำเจ้าพระยาที่ผันได้ถึงวันละ 311 ล้านลูกบาศก์เมตร ถือว่ายังห่างไกลกันมาก

คลองลัดท่าจีน เป็นแค่กลไกเร่งระบายน้ำเร็วขึ้น เพิ่มปริมาณน้ำได้มากขึ้นระดับหนึ่งแต่หาเพียงพอกับการจัดการมลน้ำมากๆ ไม่ ดังนั้นจึงต้องคิดเพิ่มขีดความสามารถอย่างอื่นเช่น การขุดแม่น้ำอีกสายหนึ่ง จะเรียกเป็นเจ้าพระยา 2 หรืออันใดสุดแท้แต่ เพื่อขยายขีดความสามารถในการผันน้ำได้นับร้อยล้านลูกบาศก์เมตร/วัน เป็นกอบเป็นกำ และหวังผลแก้ปัญหาน้ำท่วมได้

การขุดแม่น้ำสายใหญ่เช่นนี้ ต้องอาศัยความกล้าหาญทางการเมืองเป็นอย่างยิ่ง ทั้งงบประมาณลงทุน และการทำความเข้าใจกับราษฎรในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ

เป็นการแก้ไขปัญหที่ต้นตอ ดีกว่าปล่อยให้ท่วมสร้างความเสียหายนับแสนล้านบาทให้พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาอย่างที่ประสบยับเยินอยู่ในเวลานี้

ชลาลัย สมบูรณ์100

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง แล้วเขื่อนจะแตกไหม

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 10 ตุลาคม 2554

แล้วเขื่อนจะแตกไหม?

ปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติ 2 เรื่อง ที่นำไปสู่คำถามว่า **เขื่อนจะแตกไหม?**

เรื่องแรก ถามบ่อยครั้งที่สุด เมื่อเกิดเหตุการณ์แผ่นดินไหวในประเทศไทย หรือประเทศเพื่อนบ้าน มักมีคำถามว่า เขื่อนจะแตกไหม?

มีคำตอบเหมือนกันแทบทุกครั้งว่า หน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลเขื่อนไม่ว่ากรมชลประทานหรือการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ดูแลตั้งแต่การออกแบบ มีการเผื่อค่าหรือเพิ่มค่าความเสี่ยงจากแผ่นดินไหวอยู่แล้ว รวมทั้งมีมาตรการติดตามพฤติกรรมเขื่อน ตลอดจนการซ่อมบำรุงรักษาเขื่อนตลอดทั้งปี

เรื่องที่สอง เพิ่งถามขึ้นมาอย่างจริงจังเมื่อเกิดอุทกภัยใหญ่ช่วงนี้ และอ่างเก็บน้ำของเขื่อนขนาดใหญ่ กว่า 20 แห่ง จาก 33 แห่งทั่วประเทศ อยู่ในภาวะเก็บกักน้ำเต็มอ่าง หรือบางแห่งเก็บกักมากกว่า 100% ก็เกิดประเด็นสงสัยว่า แล้วเขื่อนจะแตกไหม?

อันที่จริง เขื่อนเป็นเครื่องมือจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพประการหนึ่ง ไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่ เก็บกักน้ำไว้เพียงอย่างเดียว ตรงข้ามยังช่วยบริหารจัดการน้ำด้วย

บริหารจัดการอย่างไร?

ก่อนถึงหน้าฝนหรือฤดูน้ำหลาก เขื่อนจะทำหน้าที่พร่องระบายน้ำในอ่างให้อยู่ในเกณฑ์เหมาะสมสำหรับรองรับน้ำใหม่ที่คาดว่าจะไหลลงอ่าง ช่วงฝนตกหรือพายุเข้า เขื่อนจะทำหน้าที่เก็บกักพร้อมๆ กับระบายน้ำไปด้วย โดยเก็บกักมากกว่าระบาย เพื่อสะสมปริมาณน้ำส่วนต่างถือเป็นกำไรสะสม ช่วงนี้เขื่อนจะทำหน้าที่หมุนรอบน้ำ หลายต่อหลายรอบ การทำกำไรสะสมหรือเก็บกักน้ำไว้ในอ่างเก็บน้ำมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับการประเมินขนาดตลิ่งว่า ฝนจะยังตลิ่งเหนือเขื่อนมากหรือน้อย รวมทั้งสถานการณ์จริงบริเวณท้ายเขื่อนทำอย่างไร 101

หากประเมินว่า ฝนยังจะตกอีกมากและอีกนาน อาจต้องระบายน้ำมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันหากท้ายเขื่อนท้ายอ่างมีสภาพน้ำท่วมหนัก ราษฎรเดือดร้อน ก็อาจเพลการระบายน้ำหันมาเก็บกักมากขึ้น นี่เป็นการบริหารจัดการน้ำ โดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงหลายด้าน

ดังนั้น จึงไม่แปลกที่ว่า เหตุใดอ่างเก็บน้ำของเขื่อนบางแห่ง จึงเก็บกักน้ำได้มากกว่า 100% ของความจุอ่าง
ถามว่า เมื่อเก็บกักน้ำมากกว่า 100% ของความจุอ่าง ไม่ทำให้อ่างหรือเขื่อนนั้นแตกหรือ?

การออกแบบเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำนั้น กำหนดระดับเก็บกักเป็น 2 ระดับ คือ ระดับเก็บกักปกติ และ ระดับเก็บกักสูงสุด

อธิบายง่ายๆ ว่า โดยทั่วไปอ่างเก็บน้ำจะเก็บกักเต็มที่ ณ ระดับเก็บกักปกติ เว้นแต่มีความจำเป็นจริงๆ ก็สามารถขยายระดับเก็บกักจนถึงระดับเก็บกักสูงสุด ซึ่งออกแบบเผื่อค่าความแข็งแรงของเขื่อนเอาไว้แล้ว ดังนั้นอ่างเก็บน้ำบางแห่งที่เก็บกักน้ำเกิน 100% แต่ก็ต้องไม่เกินระดับเก็บกักสูงสุด พ้นจากนั้นจะมีความเสี่ยงจากแรงดันน้ำมหาศาลที่อาจทำให้อ่างหรือเขื่อนแตกได้

การบริหารจัดการน้ำ ณ ขณะปริมาณน้ำเกิน 100% จึงเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังสูงต้องมองทั้งสถานการณ์น้ำของพื้นที่ท้ายเขื่อน พร้อมๆ กับเผื่อระวังความปลอดภัยของตัวเขื่อน ไม่ให้เป็นปัญหาเสียเอง

ทั้งนี้ และทั้งนั้น มุ่งหวังที่จะลดทอนความเดือดร้อนของประชาชนเป็นหลักทั้งสิ้น

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง วาระน้ำ วาระชาติ

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 24 ตุลาคม 2554

วาระน้ำ วาระชาติ

ประเทศไทยประสบปัญหาเรื่องน้ำอยู่ 2 สถานหลัก

อย่างแรก น้ำมากจนเกิดน้ำท่วมเป็นอุทกภัย

อย่างที่สอง น้ำน้อยจนขาดแคลน สำหรับการเกษตรกรรม นำไปสู่ความอดอยาก หรือทุพภิกขภัย

อุทกภัยในประเทศไทย นับวันทวีความรุนแรงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะปี 2554 อาจเรียกได้ว่า เป็นภาวะ “น้ำท่วมประเทศ” ก็ว่าได้ เพราะเกิดครบถ้วนทุกภาค ต่างกรรมต่างวาระ หรือท่วมพร้อมกันหลายภาคอย่างที่ไม่เคยประสบอยู่เวลานี้

พร้อมกับอุทกภัย คือความเสียหายมูลค่ามหาศาลในแต่ละปี เฉพาะปีนี้ค่าความเสียหายทั้งปีน่าจะเป็นหลายแสนล้านบาท ทั้งเกิดขึ้นในวงกว้าง และกระทบต่อนิคมอุตสาหกรรมที่มีโรงงานรวมกันนับพันโรง ฤดูการเติบโตรวมทั้งเศรษฐกิจลงอย่างน่าเสียดาย พอๆ กับการที่เศรษฐกิจที่ซบเซาต่อชีวิตประชาชนที่สูญเสียไปหลายร้อยคน

ภาวะน้ำท่วมประเทศ ไม่อาจวางใจได้ว่าเกิดขึ้นเฉพาะปีนี้ ปีถัดไป หรือปีอื่นจะไม่เกิดเพราะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก เป็นสัญญาณเตือนว่า สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยเฉพาะจำนวนพายุที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา

การเตรียมรับมือกับน้ำท่วมกระทำภายใต้ข้อจำกัดแทบทุกด้าน ไม่เคยหยิบยกเป็น “วาระแห่งชาติ” อย่างจริงจัง ไม่ว่าจะการพัฒนาแหล่งน้ำชลประทาน โดยเฉพาะเขื่อนขนาดใหญ่ การผนวกรวมหน่วยงานเกี่ยวกับน้ำกว่า 30 แห่ง ขึ้นเป็นกระทรวงอย่างเต็มรูปแบบ แนวทางการช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่เป็นรูปธรรม การวางแผนผังเมือง หรือกำหนดแผนการใช้ที่ดิน และอื่นๆ

หากจะหยิบยกเหตุการณ์น้ำท่วมประเทศปีนี้ เป็นวาระแห่งชาติ ก็ต้องเป็นวาระแห่งชาติที่แท้จริง ไม่ใช่แค่ผ่านแล้วก็ผ่านไป ไม่ได้แก้ปัญหาหน้าในภาพรวม ไม่เช่นนั้นในอนาคตจะเสียหาย ยิ่งกว่านี้ 103

ในทางกลับกัน อย่าลืมมองข้ามภัยแล้งที่เกิดขึ้นเป็นประจำแทบทุกปี และทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในอนาคตได้เช่นกัน

ไทย เป็นประเทศเกษตรกรรม มีสถานะเป็นครัวโลกผลิตอาหารป้อนประชากรโลกอย่างแข็งขัน เพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ดังนั้นทรัพยากรน้ำ จึงเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด ที่พึงต้องรักษาสมดุลให้ดีไม่ต่างไปจากกรณีของอุทกภัย

น้ำท่วมภาคเหนือไหลลงมาจนถึงพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาครั้งนี้ ประจักษ์ถึงการขาดสมดุลทางกายภาพที่ควรเตรียมการได้ เช่น การเก็บกักน้ำกระทำได้จำกัดยิ่งผ่านเขื่อนขนาดใหญ่33 แห่ง เพียง 76,000 ล้านลูกบาศก์เมตร ต้องปล่อยทิ้งทะเลกว่าแสนล้านลูกบาศก์เมตรทุกปีอยู่แล้ว อันเนื่องจากการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ กระทำได้ยากเย็นเต็มประดา หรือการมีช่องทางระบายน้ำเดิมนั้น เพียงน้อยนิด แล้วยังไม่อาจใช้ได้เต็มศักยภาพด้วย เมื่อเทียบกับมวลน้ำมหาศาลที่ไหลบ่าลงมา ความเสียหายจึงยับเยินสุดพรรณมา

กลับกันในหน้าแล้ง ถึงจะมีน้ำเต็มเขื่อนใหญ่หลายแห่ง ช่วยให้สามารถทำการเกษตรได้ ระดับหนึ่ง แต่เมื่อนึกถึงฐานะครัวโลกในอนาคตที่ยังต้องขยับขยาย เพิ่มกำลังผลิตอาหารอีกมาก น้ำในเขื่อนเหล่านี้ก็ไม่อาจตอบสนองเต็มเต็มได้หมด และยิ่งเผชิญภาวะแห้งแล้งโดยตรงเมื่อใด ปัญหานี้จะทวีความรุนแรงให้เห็นเมื่อนั้น นับเป็นความสูญเสียอีกรูปแบบหนึ่ง

เป็นวาระแห่งชาติที่ต้องผลักดันขับเคลื่อนให้เป็นจริง เพื่ออนาคตอันมั่นคงของประเทศไทยอย่างแท้จริง

ชลาลัย สมบัติมี104

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง เรียนรู้มหาอุทกภัย

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 7 พฤศจิกายน 2554

เรียนรู้มหาอุทกภัย

เกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา ที่ตั้งเมืองหลวงของอยุธยา ล้อมรอบด้วยแม่น้ำ 3 สาย ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาด้านทิศตะวันตกเชื่อมกับแม่น้ำลพบุรีที่อยู่ด้านทิศเหนือและไปบรรจบ แม่น้ำป่าสักที่ไหลลงด้านทิศตะวันออก

แม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันตก ไหลลงเบื้องล่างก่อนย้อนไปโอบด้านใต้ของเกาะเมือง แล้วไปเชื่อมประสานกับแม่น้ำป่าสัก ก่อนรวมเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาเพียงสายเดียวไหลลงสู่เบื้องล่าง

เป็นชัยภูมิที่สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง ปฐมบรมกษัตริย์ แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงเลือกสถาปนาเป็นที่ตั้งของเมืองหลวง นอกจากสมบูรณ์เหมาะแก่การทำการเกษตรเป็นอย่างดี ยังเป็นเกราะป้องกันข้าศึกพม่าไม่ให้ข้ามเข้ามาตีเมืองได้ง่าย ข้าฤดูน้ำหลากพื้นที่นอกเกาะเมืองล้วนเป็นที่ลุ่มต่ำ พม่าไม่อาจตั้งทัพด้านน้ำหลากท่วมได้

ในแง่ชัยภูมิเกาะเมืองกรุงศรีอยุธยา จึงอยู่รอดปลอดภัยมาโดยตลอด

หากประวัติศาสตร์ต้องจารึกเพิ่มว่า พุทธศักราช 2554 เกาะเมืองไม่อาจต้านทานภัยน้ำหลากได้ น้ำจากแม่น้ำทั้ง 3 สายรวมหัวไหลป่าเข้าท่วม สร้างความเสียหายยับเยิน ไม่ต่างจากเมื่อครั้งเสียกรุงจากน้ำมือพม่าที่ทั้งเผา และทำลายเมือง

แม่น้ำเจ้าพระยาเอ่อท่วมลงสู่ลำน้ำเบื้องล่างเป็นน้ำท่า ส่วนที่เกินกำลังรับของลำน้ำป่าพันตึงกลายเป็นน้ำท่วมที่ไหลนองไปบนผืนดินเช่นกัน จากแผ่นดินอยุธยาที่ท่วมเข้าท่วมปทุมธานี นนทบุรี และกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

คืนกันน้ำสารพัน ย่นไว้รายทางต่างก็มีอันเป็นไป ด้วยพลังที่รุนแรงยิ่งจากมวลน้ำท่วมที่พุ่งเข้าใส่ โดยไม่อินังขังขบกับการระบายลงแม่น้ำท่าจีน คลองชัยนาท-ป่าสัก กระทั่งลำน้ำเจ้าพระยาอย่างเคย 109

ดูที่ทำแล้ว ไม่ต่างจากกระแสที่หักทะลักเข้าท่วมเกาะเมือง กรุงเทพฯอยุธยาอย่างไร ก็คล้ายจะเป็นอย่างนั้น
จำเดิมอุทกภัยในลุ่มเจ้าพระยา เกิดจากฝนและน้ำท่าในแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นสำคัญ มหาอุทกภัยครั้งนี้ หนักหนา
ที่สุดกลับเป็นน้ำทุ่ง โดยมีน้ำท่าจากลำน้ำเจ้าพระยาคอยประกบ และมีน้ำหนุนจากทะเลคอยซ้ำเติม โชคดีที่ไม่มีฝน
คอยเติม

มวลงน้ำมหาศาลเหล่านี้มาจากไหน?

อย่างแรก จากน้ำในเขื่อนที่จำต้องระบายลงมามาก โดยเฉพาะยามน้ำใกล้เต็มอ่างเก็บน้ำอย่างที่สอง น้ำฝน
จากพายุที่หนุนเนื่องหลายลูกเข้ามาตกท้ายเขื่อน เป็นส่วนผสมให้เกิดมวลงน้ำมหาศาล

แล้วข้อสงสัยที่ว่า **เขื่อนเก็บกักน้ำไว้มากเกินไป จริงไหม?**

เขื่อนทำหน้าที่ 2 อย่าง ทั้งเก็บกักและระบายออก โดยก่อนฤดูฝนก็จัดการการพร่องน้ำออกล่วงหน้า คล้ายล้าง
ตุ่มรอฝน ต่างกันตรงที่คว่ำล้างอ่างเก็บน้ำไม่ได้ ทำได้แค่พร่องน้ำออกตามหลักวิชาการ เพราะเกี่ยวเนื่องกับความ
ปลอดภัยของโครงสร้างเขื่อน ไทน์ยังต้องพะวงถึงฤดูแล้งที่จะมาถึงอีกด้วย ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร คริวเรือน และ
ระบบนิเวศลำนน้ำ กลายเป็นความเสี่ยงอีกแบบหนึ่งที่สาหัสไม่แพ้กัน

มหาอุทกภัยครั้งนี้ โดยเฉพาะจากน้ำทุ่ง ถือเป็นประสบการณ์ใหม่ให้ทุกฝ่ายต้องคิดอ่านร่วมมือกันปรับปรุง
แก้ไข ทั้งการเตรียมรับมือ ตลอดจนการบริหารจัดการอย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น

ที่สำคัญ น่าจะเป็นโอกาสในการพิจารณาปฏิรูปปัญหาน้ำในภาพรวมทั้งระบบอย่างจริงจังแทนการแก้เพียง
บางจุด บางเวลา เสียที

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง แผนที่เส้นทางน้ำ

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 14 พฤศจิกายน 2554

แผนที่เส้นทางน้ำ

หลังการพัฒนาประเทศระยะหลังที่มุ่งพัฒนาเส้นทางถนนเป็นหลัก และอย่างต่อเนื่อง แผนที่ของประเทศไทยส่วนใหญ่จึงมุ่งเสนอแผนที่ถนนแทบทั้งสิ้น ทั้งเส้นทางภายในเมือง เมืองเชื่อมเมือง ภูมิภาคเชื่อมภูมิภาค กระทั่งเส้นทางเชื่อมระหว่างประเทศ

ในทางกลับกัน แทบไม่มีแผนที่เส้นทางน้ำ ไม่ว่าแม่น้ำ ลำคลอง ยกเว้นหน่วยงานด้านน้ำโดยตรง ทั้งที่เส้นทางน้ำเหล่านี้ เคยเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงสังคมไทยมาแต่โบราณ

มหาอุทกภัยปลายปี 2554 ที่เกิดขึ้นในขณะนี้ ด้านหนึ่งเป็นความเสียหายร้ายแรงในรอบ 50-100 ปีก็ว่าได้ อีกด้านหนึ่ง น่าจะเป็นอันสงส์ทำให้คนไทยตื่นตัว เรียนรู้เรื่องน้ำมากขึ้น

เส้นทางน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา ลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำบางปะกง และอื่นๆ มีทั้งเส้นทางน้ำธรรมชาติและเส้นทางน้ำที่ขุดขึ้นมา เพื่อใช้เป็นคูเมืองปกป้องข้าศึก เป็นเส้นทางคมนาคมที่เชื่อมโครงข่ายกว้างไกลยิ่งขึ้น รวมทั้งการเปิดขยายพื้นที่การเกษตรใหม่ๆ สองฝั่งคลอง โดยเฉพาะพื้นที่ นาปลูกข้าว

แม้ในชั้นหลังมีการใช้การชลประทานสมัยใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 การขุดคลองก็ยังดำเนินต่อไปอย่างเป็นลำเป็นสันทุนรอนในการขุดคลองส่วนหนึ่งเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ บางส่วนเป็นขุนนาง หรือเอกชนลงทุนเอง โดยได้รับกรรมสิทธิ์พื้นที่การเกษตรสองฟากฝั่งเป็นค่าตอบแทนการลงทุน

แม้บทบาทของคลองดูเหมือนถูกลดทอนความสำคัญลง หลังมุ่งพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางบกหรือถนนขึ้นมาทดแทน แต่คลองจำนวนไม่น้อย ยังคงตอบสนองต่อการเกษตรของประเทศ และเป็นส่วนหนึ่งของการชลประทานสมัยใหม่ที่ใช้คลองทำหน้าที่เก็บกักน้ำ ส่งน้ำและระบายน้ำอีกด้วย113

มหาอุทกภัยครั้งนี้ คนไทยจึงได้ยื่นชื่อคลองระพีพัฒน์ คลองรังสิตประยูรศักดิ์ คลองหกวา คลองสามวา คลอง
แสนแสบ คลองนครเนื่องเขต คลองประเวศบุรีรมย์ คลองพระองค์เจ้าไชยานุชิต คลองทวีวัฒนา คลองมหาสวัสดิ์
คลองภาษีเจริญ คลองสนามไชย คลองมหาชัย และอื่นๆ

คลองเหล่านี้ บ้างเชื่อมคลองด้วยกันเอง บ้างเชื่อมกับแม่น้ำ บ้างเชื่อมแม่น้ำกับแม่น้ำ กระทั่งเชื่อมแม่น้ำกับ
ทะเล ภายใต้คลองเล็กคลองน้อยที่เป็นโครงข่ายร้อยเรียงเข้าด้วยกันเป็นประจักษ์พยานถึงสายพระเนตรยาวไกลของ
พระมหากษัตริย์ไทยสืบเนื่องต่อๆ กันมา

เป็นแต่ว่า เมื่อความเจริญเข้ามาถึง มีการขยายถนนแทนเส้นทางน้ำ บางแห่งถึงกับถมคลองเพื่อสร้างถนน ทำให้
ปั๊มประวัติน้ำของคลองถูกลบเลือนเหลือแค่ตำนาน พร้อมถมทับทางรอดที่เหลือน้อยลงไปด้วย

หากแปรวิกฤติมหาอุทกภัยคราวนี้ให้เป็นโอกาส ก็น่าจะเป็นโอกาสให้คนไทยได้เรียนรู้เรื่องคลองอย่างจริงจัง
ทั้งระบบ สร้างเป็นแผนที่เส้นทางน้ำเหมือนกับแผนที่เส้นทางถนน พร้อมๆ กับสนับสนุนให้รัฐพลิกฟื้น และพัฒนา
คลองมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาจากน้ำอย่างเป็นรูปธรรม ไม่ว่าจะจากอุทกภัย หรือการขาดแคลนน้ำ

ปัญหาเรื่องน้ำในอนาคตนั้น จะเป็นเรื่องใหญ่มากกว่าจะมองไกลในระยะไม่กี่สิบปีเพราะกว่าจะถึงวันนั้น มัน
ก็อาจสายเสียแล้วเหมือนอย่างที่ประสบอยู่ในวันนี้

ชลาลัย สมบัติมี114

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง พลังเส้นเลือดฝอย

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 21 พฤศจิกายน 2554

พลังเส้นเลือดฝอย

กระบวนการที่เห็นในเรื่องราวเกี่ยวกับน้ำ โครงสร้างขนาดใหญ่มักได้รับความสนใจเป็นพิเศษเช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แม่น้ำ ลำคลองสายหลัก ไม่เว้นอุโมงค์ระบายน้ำยักษ์ใต้ใจกลางนครหลวง

ความน่าสนใจเกิดขึ้น นับแต่การกำหนดโครงการ การก่อสร้าง การใช้งาน ประโยชน์ที่ได้รับ รวมทั้งการ กระทบประหม่อมบำรุงรักษา ตอกย้ำด้วยความเชื่อมั่นในความยิ่งใหญ่ว่า จะแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นเรื่องเป็นราว

ความรู้สึกลึกซึ้งที่โอบล้อมในใจลึกๆ เยื้องนี้ ทำให้มุมมองเรื่องน้ำกลายเป็นความฉงนฉวยโดยไม่รู้ตัว เหมือนเส้นผม บังภูเขา ไม่ให้เข้าถึงปัญหาได้โดยง่าย ทั้งที่อยู่ซิดใกล้เป็นเนื้อเดียวกัน

มหาอุทกภัยที่เกิดขึ้นปลายปี 2554 นี้ สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของโครงสร้างเล็กๆอย่างน่าพิศวง

เปรียบเทียบกับสิ่งมีชีวิตอย่างผู้คน โลหิตมีความสำคัญในการหล่อเลี้ยงกายา และสมองเพื่อคิดอ่านสั่งการได้ อย่างน่าอัศจรรย์ โดยมุ่งเข้มนมองไปที่เส้นเลือดใหญ่ในฐานะเส้นทางหลักในการสูบฉีดเลือดไปยังอวัยวะต่างๆ

คนด้วยกันเองยังพลอยหลงลืมว่า ยังมีเส้นเลือดฝอยรับช่วงเลือดจากเส้นเลือดใหญ่ไปกระจายในระบบอัน ซับซ้อนที่เส้นเลือดใหญ่ไม่อาจกระทำได้โดยเด็ดขาด เป็นความสำคัญที่เชื่อมโยงเป็นความสัมพันธ์หนึ่งเดียว ชนิดมิ อาจขาดกันได้

เรื่องราวของน้ำก็เฉกเช่นกัน ใครๆต่างมองข้ามคลองสายเล็ก สายน้อย ยิบย่อยจำนวนมากที่แฝงฝังอยู่ใน โครงข่ายของคลองสายใหญ่ หรือแม่น้ำโดยไม่สำเหนียกรู้ตัว115

น้ำท่วมใหญ่โดยเฉพาะเมืองปลายทางน้ำอย่างกรุงเทพฯครั้งนี้ ชั้นแรกมุ่งหวังพึ่งพาแม่น้ำลำคลองสายหลัก รวมทั้งอุโมงค์ยักษ์ผลักดันน้ำลงทะเลให้งวดแห่งเหมือนอย่างเคย แต่ปริมาณน้ำนั้นมหาศาล ซ้ำร้ายกระจายอยู่หลายทิศทาง ไม่อาจใช้โครงข่ายเดิมแต่ลำพังได้ จำต้องอิงอาศัยเครือข่ายคลองเล็กยิบย่อยเข้าสนับสนุนเพิ่มเติม

น่าเสียดาย เมื่อคลองเล็ก คลองน้อยที่ขาดการบำรุงรักษา ล้วนมีอาการไม่ต่างเส้นเลือดฝอยอุดตัน ทั้งจากขยะ ผักตบชวา ทุ่นรากเรือริมฝั่ง ตะกอนก้นคลอง กระทั่งการบุกรุกถือครอง เมื่อนั้น อาการของโรคอัมพฤกษ์ อัมพาต ก็มาเยี่ยมเยือนถามหากันถ้วนหน้าที่ไม่ท่วมก็พลอยต้องท่วม ที่ท่วมอยู่แล้วก็ท่วมหนักยิ่งขึ้น กลายเป็นวิบัติใหญ่หลวง ประมาทว่าเสียกรุงเป็นครั้งที่ 3 นับแต่กรุงศรีอยุธยา

อาจกล่าวได้ว่า เส้นทางผันน้ำลงสู่ทะเล โครงข่ายลำน้ำทั้งลำน้ำสายหลัก กระทั่งลำน้ำสายเล็กขนาดยิบย่อย ล้วนมีความสำคัญไม่แพ้กัน และไม่อาจตัดขาดจากกันได้เช่นกัน

ถึงเวลาที่ต้องทบทวนเส้นทางน้ำกันอย่างเป็นเรื่องเป็นราวเสียที เอาวิกฤติมหาอุทกภัยจนถึงขั้นวิบัติครั้งนี้ มาเป็นบทเรียน ดูแลทั้งเส้นเลือดสายใหญ่ และเส้นเลือดฝอย ทะลุทะลวงทะนุบำรุงอย่าให้ไขมันได้แผ้วพานสะสม จนสามารถเป็นโครงข่ายเดียวกันโดยสมบูรณ์

วันข้างหน้าถัดจากนี้ กรุงเทพฯ ยังคงเป็นเมืองสวรรค์ได้ หากเพียงรู้ และเพียรใส่ใจธรรมชาติของสายน้ำ เหมือนอย่างที่บรรพบุรุษเคยรู้เฝ้าสร้างสรรค์ใส่ใจมาโดยตลอดดีดอันยาวนาน

ชื่อคอลัมน์ น้ำเพื่อชีวิต เพื่อเศรษฐกิจไทย

ชื่อเรื่อง แนวรบด้านการบริหารจัดการน้ำ

สื่อสิ่งพิมพ์ น.ส.พ.มติชน รายวัน

วันเผยแพร่ วันจันทร์ที่ 16 พฤษภาคม 2554

แนวรบด้านการบริหารจัดการน้ำ

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของประเทศไทย ประสบความยุ่งยากมากขึ้นจากปัญหาที่ทวีความซับซ้อนมากขึ้นทุกที นอกเหนือจากปัญหาความต้องการใช้น้ำเพิ่มขึ้นตามลำดับสวนทางกับขีดความสามารถในการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำ กลับมีข้อจำกัดมากขึ้นทุกทีแล้วนั้น

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของโลกก็ดี ความต้องการดำรงสถานภาพความเป็นครัวโลก ของประเทศไทยก็ดี ล้วนเป็นข้อจำกัดที่ยังรุนแรงให้ทุกฝ่ายต้องหันมาร่วมกันพิจารณาหาทางออกปัญหาน้ำอย่างจริงจัง

เพราะการได้มา และการเสียไปซึ่งทรัพยากรน้ำ ล้วนอยู่ในห่วงโซ่เดียวกันทั้งสิ้น และไม่อาจกระทำโดยหน่วยงานใดได้โดยลำพัง ตรงข้ามยังต้องแสวงหาความร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่นด้วยซ้ำ การบริหารจัดการน้ำจึงจะมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

อย่าลืมว่า ทรัพยากรน้ำหาได้ยากเย็นยิ่งขึ้นทุกที มูลค่าที่แท้จริงก็เพิ่มสูงขึ้นทุกทีเช่นกันและกำลังกลายเป็นปัญหาสำคัญทำลายมนุษยชาติ ทั้งด้านการอุปโภคบริโภค การผลิตอาหารและการรักษาระบบนิเวศ แล้วจะปล่อยให้ทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเป็นไปตามยถากรรมได้อย่างไร

สำหรับประเทศไทย หน่วยงานรับผิดชอบด้านน้ำมีมากกว่า 30 หน่วยงาน เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างทำสูง หน่วยงานหลักยังคงเป็นกรมชลประทาน ทั้งในแง่การพัฒนาแหล่งน้ำรวมถึงการก่อสร้างอาคารขวาง ระบบชลประทาน และอาคารอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการควบคุมน้ำทุกประเภท เพื่อแพร่กระจายน้ำไปสู่กลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนการจัดสรรน้ำเพื่อการเกษตรอุปโภคบริโภค อุตสาหกรรม และการรักษาระบบนิเวศ117

การเกษตรแม้เป็นกิจกรรมที่ใช้น้ำมากที่สุด ก็ด้วยความจำเป็นพื้นฐานของสังคมเกษตรกรรมของไทย ในทางกลับกันทรัพยากรน้ำได้สร้างคุณูปการยิ่งใหญ่ ขับเคลื่อนให้ประเทศไทย กลายเป็นครัวของโลกอย่างเต็มตัว การจะดำรงสถานภาพยิ่งใหญ่เช่นนี้ตลอดไป เป็นภารกิจที่ล้ำพหุกรรมชลประทานหน่วยงานเดียวไม่อาจกระทำได้ในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม ในขั้นนี้กรมชลประทานเอง ได้ริเริ่มวางรากฐานก่อรูปการบริหารจัดการน้ำในทุกกิจกรรมการใช้น้ำ โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมด้วยอย่างใกล้ชิดทั้งในรูปกลุ่มผู้ใช้น้ำ สหกรณ์ผู้ใช้น้ำ จนแทบหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกัน มีส่วนสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการน้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรผู้ใช้น้ำมากที่สุด

กล่าวโดยสรุป กรมชลประทานในฐานะที่เป็นฝ่ายจัดหาน้ำให้เกษตรกรและราษฎรทั่วประเทศ มีสถานะที่เกษตรกรต้องการพึ่งพาร้องขอ แต่การเปิดให้กลุ่มเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวางแผนจัดสรรและใช้น้ำนั้น นับว่าเป็นแนวทางที่เกิดประโยชน์ร่วมกันสูงสุดในระยะยาว เพราะเกษตรกรและราษฎรเจ้าของพื้นที่นั้น รู้ความต้องการของตัวเอง รู้ช่วงเวลาที่ต้องการน้ำ รู้ปริมาณความต้องการ สุดท้ายรู้สีกร่วมและวางแผนสิ่งก่อสร้าง และอุปกรณ์ด้านชลประทาน ราวกับเป็นเจ้าของด้วย

เป็นแนวรบด้านการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่ทรงคุณค่า ไม่น้อยหน้าไปกว่าแนวรบด้านการพัฒนาแหล่งน้ำเลย หากสามารถผนวกรวมสองแนวรบเข้าด้วยกัน จะเห็นทิศทางการขับเคลื่อนการบริหารจัดการน้ำที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น